

Bu çalışma **AKSU** (Mahalli) Gazetesinde, 02 Nisan-10 Eylül 1996 tarihlerinde, 407-430 sayılarda neşredilmiştir.

KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA'NIN İSYANI VE NETİCELERİ HAZIRLAYAN UNSURLAR

Mevhibe SAVAŞ

1769 yılında ham birbirlerine tesir etmeleri hem de oynadıkları rol bakımından mühim olan üç çocuk dünyaya gelmiştir. Aynı zamanda talih bunları birbirine düşmen olarak karşılaştırdı. Bunlar; «Napolyon», «Wellington» ve «Mehmet Ali Paşa» dır. ¹

İbrahim (Hasan) Ağa İsminde bir bekçi başının oğlu olarak Kavala'da doğan Mehmet Ali ² küçük yaşta babadan öksüz kalmıştı. Kavala mütesellimi olan amcası Tosun Ağa'nın himayesine girdi. Amcasının bir mesele yüzünden İdam edilmesi ³ üzerine hamisiz kaldı. Bu suretle genç yaşında hayatın her türlü acılarını tadararak olgunlaştı. Bu sırada Kavala'da tütün ticareti ile uğraşan Le'on adlı bir Fransız tacirine intisap ederek önce onun postacısı sonrada simsarı oldu. ⁴

¹ ÜNAL Tahsin, Türk Siyasi Tarihi, 1700-1953 5. Baskı Ankara 1978. Sah. 198 "Bu kaynağın fotokopisi ek 1'de sunulmuştur. KARAL Enver Ziya Osmanlı Tarihi, V cilt, 5. baskı 1789-1856. T.T.K Ankara 1988 sah. 125 "Bu kaynağın fotokopisi ek 2' de sunulmuştur." UÇAROL Rifat Siyasî Tarih, 3. Baskı. İstanbul 1985 sah. 125 "Bu kaynağın fotokopisi ek 3'de sunulmuştur."

ALTUNDAĞ Sinesi "Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı esnasında; Namık Paşa'nın yardım talep etmek üzere 1832 senesinde memuriyeti mahsusa ile Londra'ya gönderilmesi"

BELLETEREN cilt VI Temmuz Pinel Teşrin 1942. sayı : 23-24 sah.Y229 —251) Bu kaynağın fotokopisi ek 4'de sunulmuştur."

"Mehmet Ali Paşa Maddesi" Türk Ansiklopedisi cilt XXIII M.E.E. yay. Ankara 1976 "Bu kaynağın fotokopisi ek 5'de sunulmuştur."

ESMER Ahmet Şükrü Siyasal Tarih, İstanbul 1938 sah. 115—123.

"Bu kaynağın fotokopisi ek 12'de sunulmuştur."

² ALTUNDAĞ Şinasi, İslâm Ansiklopedisi, cilt VII İstanbul 1970 sah.(560—570) "Bu kaynağın fotokopisi ek 6'da sunulmuştur."

Sah. 960 "1769'da Kavala'da doğdu. (Doğum tarihini 1770 olarak verenler de vardı. Zamanında yapılan bir madalyada başlangıcı 27 Mayıs 1770 olan 1184 hicri senesinde Kavala'da doğduğu tasrih edilmektedir.) Bazı eserlerde Arnavut olduğu kayıtlı ise de Mısır hidiv hanedanı dâima Türk olarak telakkî edildiği gibi hanedan fertleri de kendilerinin Türk soyundan geldiklerini söylerler. Mehmed Ali Kavala'nın bekçibaşısı bulunan babası İbrahim Ağa'yi henüz küçük yaşta iken kaybetti ve Kavala mütesellimi amcası Tosun Ağa'nın himayesine girdi, fakat bir müddet sonra Tosun Ağa'nın hükümetin emri ile idam edilmesi üzerine de hamisiz kaldı. Bu suretle genç yaşında, hayatın her türlü acılarını tadararak, olgunlaştı.."

³ ÜNAL Tahsin a.g.e. sah. 280 Ek 1

⁴ İslâm Ansiklopedisi sah. 267 Ek 6

18 yaşlarına doğru askerliğe intisap ederek büyüklerin dikkatini çekmeğe başladı. Bu esnada Kavala hakiminin akrabasından dul ve zengin bir kadınla evlendi; bu suretle askerlik hizmetini yaparken aynı zamanda tütün ticareti ile de uğraşmak imkânını da buldu. ⁵

Mısır'ı İşgal eden Napolyon kuvvetleri bürodan çıkarılmak üzere Osmanlılar ve İngilizlerin yardımı ile gönderdikleri ordu birlikleri arasında Kavala hakiminin hazırladığı askerî bir kıta'ya var İdi. Mehmet Ali'de bu kıta'nın kumandan muavini olarak Mısır'a geldi ve dolayısıyla kumandanın sıhhi durumu nedeniyle memleketine dönmesi üzerine ⁶

Mehmet Ali Okur yazar olmamakla beraber, çalışkan, cesur, muvazeneli ve becerikli olduğu için Kahire'de kendini az zamanda gösterdi ve ser çeşmelik unvanıyla Kahire'deki başıbozuk erlerin başkanı oldu. ⁷

Bu vesile ile Osmanlı ordusunun Fransızlara karşı yaptığı mücadeleyi gördü ve iki ordu arasındaki farkı anladı. Bu İntibalar Mehmet Ali'yi Avrupa ilim ve tekniğine meylettirirken, kendisine Osmanlı imparatorluğu'nun zaafını da gösterdi. Böylece Mehmet Ali 'nin imparatorluğa karşı olan bağlılık hisleri yavaş yavaş azalmaya başladı. ⁸

Bu sıralar Mısır'ın durumu çok karışık İdi. Padişah Fransa'nın İşgalinden önce Mısır'daki Osmanlı idaresini yetersiz bulduğundan kuvvetli bir idare şekli İstiyordu. Bunun için de her şeyden önce kendilerini Mısır'ın gerçek sahibi sayan Kölemen beylerini ortadan kaldırmak gerekiyordu. Kaptan-ı Derya ile Serdarı Ekrem arasında Mısır beylerini İskenderiye'de hile ile bir gemiye kapatıp İstanbul'a göndermek yolundaki plân, İngilizlerin işe karışması yüzünden yürütülemedi. ⁹

Napolyon Mısır safari neticesinde Kölemenlerin en sebatlı ve iradeli unsurları mahvolmuş İdi. Mehmet Ali bu durumdan layığı ile istifade etmesini bildi. Kölemenleri Osmanlılara, Arnavutları Kölemenlere karşı kışkırtarak meydana yelen kargaşalıkları kendi lehine kullandı; halkın muhabbetini kazandı. ¹⁰

Osmanlı Hükümeti de Mısır'da sağlam bir idare kurmak arzusunda İdi. Bunun İçin de Hüsrev Paşa gibi güçlü bir vezir Mısır Valiliğine tâyin edilmişti. Ama Kölemen beyleri İmtiyazlarının ortadan kalkacaklarını anladıklarından Hüsrev Paşaya direndiler, onu Mısır'dan çekilmeye mecbur ettiler. Yerine gelen Tahir ve Cezayirli Ali Paşalar da aynı âkıbete uğradılar. Mehmet Ali Paşa bütün bu kargaşalık İçinde ön plana geçemedi. Kahire'deki Kölemenleri, Arnavut ve Türk başıbozuklarını al altından kışkırtmakla yetindi.

⁵ ÜNAL Tahsin a.g.e. sah. 200 Ek 1

⁶ İslâm Ansiklopedisi sah. 267 Ek. 6

⁷ KARAL Enver Ziya sah. 125 Ek. 2

⁸ İslâm Ansiklopedisi sah. 267 Ek. 6 UÇAROL Rifat sah. 125 Ek. 3

⁹ KARAL Enver Ziya sah. 125 Ek. 2

¹⁰ İslam Ansiklopedisi a.g.e. sah. 567 Ek. 6

Onun en kuvvetli adamı olduğunu, ilk defa vali Hurşid Paşa anladı. ¹¹

Hurşid Paşa, Mısır'a gelince, hâdiselerin, Mehmet Ali Ağa'nın başı altından çıktığını öğrendi. Onu Mısır'dan bir bahana ile atmak için gizlice, Babîali'ye müracaat ederek, Mehmet Ali Ağa'yı vezirlik rütbesiyle Cidde Valiliğine tayin ettirdi. Mehmet Ali "Paşa" olmuştur. Paşa olunca, Mısır'dan hiç ayrılmak istemedi ve Hurşid Paşa aleyhine bir isyan çıkardı. Babîali, iki senede Mısır'a 4 vali tayin etmiş, fakat hiç biri tutunamamıştı. Mısır'da kuvvetli bir idarenin ancak kuvvetli bir şahsiyet olduğunu anlaşılan Mehmet Ali Paşa tarafından temin edileceğine kani olan 1804'te ¹² onu Mısır valiliğine ¹³ Bab-ı Âli, vergisini vermek ve Hicaz'ı ellerine geçirmiş bulunan Vahhabîleri tenkil etmek şartı ile Mehmet Ali'nin Mısır Valiliğine tasdik etmek mecburiyetinde kaldı. (1805) Babîali Kölemenlerden daha tehlikeli olduğunu çabuk anladı: Selanik ve onu Mısır'dan uzaklaştırmak istedi (1806): fakat muvaffak olamadı ve hemen akabinde zuhur eden Rus harbi ve bir çok dahilî ve haricî gâileler. Mısır hadiselerine daha cezrî bir şekilde müdâhale etmesine mâni oldu. Kısa bir zaman sonra da çıkan bir fırsat zahiren de olsa, Mehmet Ali'nin sadık ve kabiliyetli bir bende olduğunu gösterdi. Mehmet Ali kendisini hâriçte tanıtan ve pâdişâh nezdinde kendisine büyük itibar tem'in eden İlk askerî muvaffakiyetini İskenderiye'yi işgal eden İngilizlere karşı kazandı

(1807) İngilizler daha 1803 tarihinde, Mısırdan çekilirken, kendileri ile antlaşan al-Alfi Bey'i beraberlerinde götürmüşlerdi. Al-Alfi, bir İngiliz harp gemisi ile Mısır'a döndü (Şubat 1804) ve İngiltere'nin yardımı ile Mısır 'da nüfusunu kuvvetlendirmeğe, Mehmet Ali aleyhine çalışarak, İngiliz istilâsına zemin hazırlamağa beşledi. Bu sıralarda al-Alfi Ye ondan bir müddet evvel yine kuvvetli bir Kölemen beyi olan Berdisi ölmüşler ise de, umûmî siyasi durum İngilizlerin çok lehine idi. Osmanlı imparatorluğu, Mısır'a karşı yapılacak bir istilâyı durduracak halde olmadığı gibi, Napolyon'da Rusya -Prusya ordularına karşı çetin bir harbe girmiş bulunuyordu; Kölemenler ile mücadele hâlinde olan Mehmet Ali ise Mısır'da hâkimiyetini henüz tam mânası ile kuramamış idi: İngilizler, Mart başından İtibaren, Mısır sahillerini bir kaç defa yokladıktan sonra, amiral Le wis'in İdaresinde bulunan donanma İskenderiye limanına girdi (17 Mart) Bu istilâ hareketinin yapılmasında büyük bir rolü bulunan İngiliz konsolsu Misset, İskenderiye muhafızı Emin Ağa (Bey) ile antlaşmış İdi. Bu yüzden, Babîali'nin ikazı üzerine, Mehmet Ali tarafından gönderilen takviye kıt'ları muhafız tarafından redd ¹⁴ ve şehir sözde kabul edilen bazı şortlar ile teslim edildi. (21 Mart) General Fraser'in kumandası altında bulunan kara kuvvetleri 6 000 kişiden

¹¹ ÜNAL Tahsin a.g.e. sah. 200'de M. Ali Pâşa'nın Mısır Valiliğine tayin tarihini 1804 olarak göstermek de ise de İslam Ansiklopedisi a.g.e. sah. 567'de (1905) ve UÇAROL Rifat a.ge. sah, 125'te ve KARAL Enver Ziya a.g.e. aynı eser sah. 126'da 1804 tarihi verilmektedir

¹² Türk Ansiklopedisi e.g.e. sah. 401 Ek. 5

¹³ (13) ÜNAL Tahsin a.g.e. sah. 210 Ek. 1

¹⁴ (Topkapı sarayı arşivi c.1575)

ibaret idi;ancak İngilizler Kölemenlerin kendilerine iltihak edeceklerini kuvvetle ümit ediyorlardı. Mehmet Ali bu sırada al- Al fi Bey'in taraftarları ile mücadele etti. ¹⁵

İstilâ haberini alır almaz, derhal kölemenler ile antlaştı; Şa'id'in idaresini, haracını tediye etmek şartı ile, onlara terk ederek, Kahire'ye döndü. kölemenler de bu pek kolay elde edilen muvaffakiyet ile İktifa ederek, İngilizlerin tekliflerine İcabet etmediler. Genaral Fraser'in komutasında 4—5 bin İngiliz askeri kolaylıkla İskenderiye'ye işgal etmeye muvaffak oldu. Aynı askerler Reşid'e de girdiler. Fakat Reşid muhafızı Selanikli Alı Bey 700 mevcutlu kıt'asını ve halkı müdâfaaya hazırlamış idi. İngilizler Ali Bey'in hazırladığı pusulara düşerek kumandanlarından Genarel Wenhope sokak muharebelerindeki savaşlarda öldü. İngilizler 1200 asker kaybettiler.İskenderiye'de de imha olunmak tehlikesi karşısında kaldılar. Ancak 22 Ağustos'ta teslim olmayı kabul etmeleri sayesinde canlarını kurtardılar

General Fraser, bu hezimetinden sonra, ikinci bir teşebbüs'te daha bulundu. General Stuart'ı, büyük toplar ile mücehhez, 4.000 mevcutlu bir kuvvet ile,yeniden Reşid'in zapt; için gönderdi. Reşid teslim olmayı reddettiğinden şiddetle bombardıman edilmeğe başlandı. {7 Nisan) Fakat Kahire'de müdâfaa tertibatını ikmal eden Mehmet Ali kethüda Topuz —oğlu'nun kumandasında 4 000 piyade, 1500 süvariden müteşekkil bir kuvvet ile, Reşid'in imdadına yetişti. Topuz—oğlu, İngilizleri al—Hamına d mevkiinde perişan etti. Süvaride, bu mağlubiyet üzerine, süratle İskenderiye'ye çekilmek mecburiyetinde kaldı. Ümit edilen kölemen yardımı te'min edilmediği gibi. İngiliz'le de Mısır'a takviye kuvvetleri gönderemediler.

Avrupa'da siyasi vaziyet birden bire değişmiş, Tılsih antlaşması imzalanmıştı. (Temmuz 1307) General Fraser bu durum karşısında" yeni kuvvetler ile İskenderiye önlerine gelen kalabalık ile Mısır'ın boşaltılması. İngiliz esirlerin iadesi İngilizlerin elindeki Mısırların affı gibi şartları kaplayan beş maddeli bir antlaşma akt etti (14 Eylül 1807) ve hemen İskenderiye'den çekildi. Bu antlaşma Osmanlı devletinin İngilizlerle harp halinde olmasına rağmen doğrudan doğruya Kavalalı ise yapılmış idi. Bu mesele Bâb -Âli ile Kavalalı'nın arasının açılmasının sebeplerinden biri oldu. İstanbul'a rehin olarak gönderilen oğlu İbrahim Bey Mısır'a geri gönderdiği gibi İskenderiye ve Reşid muhafızlıkları da kendisine tevcih edildi. ¹⁶

VEHHÂBİ MESELESİ

M. Ali İngilizleri Mısır'dan çekilmeğe icbâr ettikten sonra Hicaz'da Vahhâbileri tenkil etmek üzere harekete geçti. III. Selim tahta çıktığı zaman bilhassa Necit havalisinde Muhammed bin Abdülvahhab (1703-1791) ismindeki Suriyeli bir ulemanın "Peygamber dahi olsa, ölüden şefaet beklemek abestir.

¹⁵ İslâm Ansiklopedisi a.g.e. sah. 567 Ek. 6

¹⁶ İslâm Ansiklopedisi a. g. e. sah. 568

Türbelere hürmet lüzumsuzdur. Yağma edilebilir. Müslümanım dediği halde İslâmiyet'in icaplarını yerine getiremeyenlerin, kendilerinin katli, mallarının yağması vâcibdir." şeklindeki fikirleri Araplar arasında taraftar bulmuştur.

Hattâ bunlar, Basra, Yemen, Necî, Bağdat havalisini ele geçirdikten sonra 1790'dan itibaren de tekmi Arabistan'ı ve civarını tehdit etmeye başlamışlardı. Mekke ve Medine elden çıktıktan başka, Hac'da yapılamıyordu. Bu mühim mesele, harici ve dahili gâileler sebebiyle 1811'e kadar bertaraf edilememişti. Mahalli kuvvetlerle baş başa bırakılmış olan Vahhabîler'de Fransızlardan (1798 1800), İngilizlerden (1800 — 1811) yardım görmüşler, büsbütün kuvvetlenmişlerdi. Bu hareketi, Arap millî hareketi olarak telâkki edenler olduğu gibi, bir komünizm hareketi telakki edenlerde vardır. 1804-1811'e kadar Süveyş havalisinde gelişen Mehmet Ali Paşa.1 kuvvetine karşı İngilizler , daima Vahhabîleri desteklemişlerdir. Mehmet Ali Paşa Vahhabî meselesini halle memur edildi. Bu hizmetine mukabil kendisine Necit Valiliği vaat edildi. ¹⁷

Kavalalı Bâb-ı Ali'nin bütün ısrarlarına rağmen bu işi ciddi bir şekilde ancak Mısır'da nüfusunu İyiden iyiye temin ettikten sonra ele aldı. (1810) Mal ve can kaybına bakmadan bu harbi kazanmağa var kuvveti ile alıştı. Muhammed bin Abdülvahhab ile başlayan (1744) Vehhâbi meselesi onların bu sırada Basra körfezini, Irak'ı ve hemen hemen bütün Arap yarımadasının nüfusları altına almaları ve büyük Aşiretlerini kendi taraflarına çekmeleri neticesi olarak son.derece tehlikeli bir şekil almış idi. İslâm aleminde artık hacc görevi yerine getirilemiyordu. Mısır ordusunun mukaddes bir vazifeyi yerine getirmek üzere oğlu Tosun Ahmet Paşaya Ordu kumandanlığının tevcih'ı münasebetiyle yapılan merasime davet ettiği kölemen rüesâsını (1811) Ramazanında tertip ettiği bir iftar yemeği sonunda 470 kadarını imha ettirerek ¹⁸ «Bu suretle Yavuz Selim'in bile kaldıramadığı kölemen ocağı tarihe karışmış, oldu.» ¹⁹ 700 piyade. 3000 seçme süvariden müşteki ordusunu harekete geçirdi. Piyade kıta'ları gemiler ile süvarilerde araba yoluyla karadan harekete geçtiler.

M. Ali dışardan kereste getirtmek mecburiyetinde olmasına rağmen kısa bir zaman zarfında ordusunu nakledecek donanmayı hazırlamış idi. M. Ali'nin yaptığı harplarla en çetini olan bu savaşı çok

¹⁷ ÜNAL Tahsin a.g.e. sah. 202

¹⁸ Türk Ansiklopedisi a.g.e. sah. 401

UÇAROL Rifat a.g.e. sah. 127

ÜNAL Tahsin, a.g.e. sah. 203 "Onca oğlu Tosun'u bu işe memur etti sonra diğer oğlu İbrahim Paşa'yı gönderdi. 1811'de de bizzat kendisi sefere çıkmağa karar verdi. Fakat kendisi Mısır'dan ayrıldığı takdirde Kölemenlerin kendisini arkadan vurup Mısır'a hakim olma ihtimalleri vardı. Bu ihtimal tamamen ortadan kaldırmak için «Cihâd ı Mukaddes» ilan ettiği vahhâbi seferine Kölemenleri de davet etti. Kölemenlere gelince askerlerini kalede kendilerini de bir ziyafet esnasında sarayda tamamen imha etti."

¹⁹ KARAL Enver Ziya, a.g.e. sah. 127, ÜNAL.

Tahsin a.g.e. sah. 203

muhtelif safhalar gösterdi. Yanbu'nun ve Bedr muharebeleri kolaylıkla kazanıldı ise de Cudayda boğazı'na toplanmış bulunan Vehhâbîlere karşı yapılan saldırı hezimet ile neticelendi. Mısır ordusu mevcudunun yarısından fazlasını kaybetti ama Hicaz'a yani kuvvetler gönderdi, Arap aşiretlerini kendi tarafına celb etmek için çok para sarfetti. Uzun bir dinlenme devresinden Mısır ordusu 1813'da Mekke'yi zaptetti.

Bu hadise İslâm aleminde büyük akisler uyandırdı. M. Ali'nin adı her tarafa yayıldı. Mehmet Ali bizzat Hicaz'a giderek cezri tedbirler aldı. Bu sırada Su'ud bin Abdûlaziz'in ölümü 1814 Vehhebilerin azmini kırdı. Kethüda Mehmet Lezoğlunun gönderdiği yeni kuvvetler Bass ve Taraba arasında toplanan Vehhâbîleri büyük bir mağlubiyete uğrattılar, (1815) ²⁰

Vehhâbîlerin başı Abdulaziz'in ölümü ile Arap reformcularının ilerlemesi durmuş değildi. 34 Nisan'da Suut Mekke'yi daha sonra Medine'yi daha sonra da Cidde'yi zapt etti. Şimdi Araplar Zübeyr ve Basra önlerinde göründüler. Şam ahalisi «Soysuzlaşmanın, suiistimalin ve dünyevî sadakatsızlığın» temsilcilerinden ayrılmaya (Hakiki müminlere) iltihâk etmeğe ve gerçek anlamda kardeşçe cemiyete girmeğe davet olundu. ²¹

Bunun üzerine Vehhâbi meselesine daha acil önlemler alınması gerekti. Bass ile Taraba arasındaki (1815) muharebede Vehhabîleri en ağır darbeyi yemelerine sebep olurken Kavalalı'nın da istikbâlini tayin eden başlıca muvaffakiyetlerinden biri oldu. Vehhâbîlerin başına geçen Abdullah sulh talebinde bulundu (Eylül 1815). Fakat M. Ali'nin şartları çok ağır olduğundan müzakerelerden bir netice alınamadı. Bu arada Tosun Paşada Mısır'a döndü ve bir müddet sonra orada öldü. Vehhâbi seferinin İkinci hamlesi İbrahim Paşanın kumandasında 5 Eylül 1816'da başladı. Vehhabîleri hükümet merkezi olan al Dariya'yı kadar süren bir muhasaradan sonra zapt ederek Abdullah Bin Suud'u esir etti. Abdullah ile bazı Vehhâbîlere işleri önce Mısır'a sonra İstanbul'a gönderildi ve burada İdam edildi. (27 Şubat 1819) İbrahim Paşaya Hicaz ve Habeş Valilikleri tevcih edildi. Bu harp neticesi Mehmet Ali için büyük bir muvaffakiyet olması yanında Kızıldeniz limanlarına giden ticaret yollarının açılmasının yanında Hac yolu da emniyet altına alındı. Mehmet Ali bundan dolayı İslâm aleminde büyük bir şöhret ve İtibara nail oldu.

Avrupa ilk defa Mısır'ı mühim bir siyasî unsur olarak dikkate aldı. ²²

EKONOMİ

Mehmet Ali Paşa esken başarılarının yanında ıslahat hareketleri ile meşgul olunması hem efkâr-ı Umum iyenin dikkat nazarını celb ediyor hem de padişah başta olmak üzere devlet ricalinin kıskançlığını ev şüphesini arttırıyordu. Mısırdaki yaptığı zirai, İktisâdi, sınai, askerî,

²⁰ İslâm Ansiklopedisi e. g. e. sah 569

²¹ N. IORGA a. g. e. sah. 231

²² İslâm Ansiklopedisi e. g. e. sah. 569

hatta idari ve İçtimaî ıslahat ile mühim bir kalkınma yapmıştı. Nil'i İskenderiye'ye bağlayan «Mahmudiye kanalı²³ ile sulama İşlerini düzenlemiş ziraatla mahsul vergisini kabul etmiş ticaret ve endüstride inhisar sistemini va'z etmiş pamuk, Afyon, pirinç, ziraatına hız vermiş iplik, Alkol bez, şeker fabrikaları açmıştır. Böylece 1805'te Mısır'ın senelik geliri 13.000 kese iken 1824'te 400.000 keseye yükselmiştir. Bunun 12 000 kasesi vergi olarak İstanbul'a gönderiliyor gerisi kendisine kalıyordu. ²⁴

ASKERLİK

Ekonomiden artan para ile en çok Fransa'dan askeri personel getirterek, kara ve deniz kuvvetlerini takviye etti Asrın icaplarına göre yetiştirdi ve teçhiz etti. Meydana getirdiği « Cihâdiye » İsmindeki ordu, zamanın modern orduları meydana zikrediliyordu. Avrupa'ya bilhassa Fransa'ya talebeler gönderip, türlü sahalarda bilgi sahibi, münevver bir gençlik yetiştirdi. Osmanlılardan senelerce evvel 1817'de Asvan'da bir "Harp Okulu" açtı. Hocaları Fransız olan bu okulda müspet dönüşen Mısırlı subaylar yetişiyordu Bol para vs kıymetli hediyelerle sarayda bulunan ve padişaha tesir edebilecek olur kimseleri kendisine nâm ederek, Mısır'da kuvvetle tutundu. Kısacası temas ettiğimiz şu bereketleri ile padişahların bir türlü başaramadıklarını o, Mısır'da başarmış II Mahmut'a ve Tanzimatçılara önderlik etmiştir, herhalde yanlış olmaz. ²⁵

Bu tarihlerde Osmanlı imparatorluğunun İçinde bulunduğu dağınık ve güçsüz durum. Mehmet Ali'nin Ortadoğu'da oynayacağı rolü daha güçlendirmişti. Nitekim Bab-ı Âli, Mora isyanını bastıramayınca, Girit ve Mora Valilikleri karşılıksız ondan yardım istemek durumunda kaldı. ²⁶

Yine bu sıralarda Yunan ihtilâlini bastıramayan Bab-ı Âli'den, Akdeniz'deki Rum korsanlarını tenkiye emrini almıştı. Böylece 100 yardımcı, 63 savaş gemisi ve 24.000 kişilik bir ordu ile Mora isyanına karışan Mehmet Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşanın sevk ve idaresi ile Yunan isyanını bastıracak safhaya gelmişti. ²⁷

Bu sıralarda Osmanlı devleti, Yunan ihtilâlini tenkil edemediğinden, isyan Akdeniz ve Ege denizi adalarına da sirayet etmiş oldu. Mehmet Ali Babı Âli'den Akdeniz Rum korsanlarının takibi emrini aldı.

Zaten bu yüzden Mısır ticareti de zarar görmeye başlamış idi. 16 gemiden müteşekkil küçük bir filo İsmail Bey'in 800 kişiden ibaret bir kuvvet de Topuzoğlu'nun kumandası altında olduğu halde, bu gaye ile sefere çıktı. Rodos sularında bazı tenkil hareketlerinde bulunduktan sonra, Çanakkale boğazında Osmanlı donanması ile temasa geçti ve Girit seferine hazırlanmak üzere İskendireye'ye döndü. (Mart 1822)

²³ (25) KARAL Enver Ziya a. g. e. sah. 127

²⁴ ÜNAL Tahsin a. g. e. sah. 201

²⁵ ÜNAL TAHSİN a.g.e sah. 201

²⁶ UÇAROL RİFAT a.g.e. sah. 126

²⁷ Türk Ansiklopedisi a.g.e. sah. 401

Filhakika bir müddet sonra, 5.000 kişiden müteşekkil bir Mısır kuvveti Girit'e sefer etti.²⁸ Haziran 1822 ve buradaki isyan hareketini tamamıyla bastırdı. Mehmet Ali bu başarıları üzerine, padişahın Mora Valiliğinin de ilâveten uhdesine tevcih edilmesi şartı ile Rum ihtilalını bastırması hususunda emir aldı. Bu gaye için hazırlanan Mısır kuvvetleri, İbrahim Paşa kumandası altında olduğu halde İskenderiye'den ayrıldı. (19 Temmuz 1824) Bu kuvvetler Girit'e aitti ve ancak 5 ay sonra Mora'ya çıktı ve isyan hareketini tenkile başladı.

İbrahim Paşanın bundan sonraki kara hareketi süratle inkişâf etti; Kalama'a, Arkad'ya ve Mora'nın merkezi bulunan Tripolitza ve biraz sonra da Patras zapt edildi. İbrahim Paşa. Bundan sonra, Misselonghil'nin muhasarasına yardıma gitti. (Şubat 1826) Burası da, Mısır kuvvetlerinin gelmesi üzerine, kısa bir muhasaradan sonra zapt edildi. Mora ihtilâli hemen hemen sönmeğe üzere bulunduğu sırada, vaziyet Yunanlılar lehine gelişti Bilhassa Rusya ve İngiltere meseleyi ciddi olarak ele aldı.

Diğer taraftan Mehmet Ali Yunan ihtilâlinin söndürülmesi ile le'min edeceği kazancı düşünerek, oradaki kuvvetlerini ikmâl ettiği sıralarda, İngiltere, Rusya ve Fransa Mora'daki harekâtı durduracak bir antlaşmaya vardılar ve donanmalarını Mora sularına gönderdiler. Devletlerin sağlamak istediği mütâreke tahakkuk edemedi ve üç devletin donanması Navarin'de bulunan Osmanlı ve Mısır gemilerini yaktılar. Mehmet Ali Yunanlıları neticede istiklâllerini kazanacaklarını ve Mora'nın elden gideceğini düşündü; Mora'daki Mısır kuvvetlerinin ikmâlini de donanmasının yıkılmış olması dolayısı ile te'min edemeyeceğini gördü.

Bundan başka Fransızların Mora'ya asker çıkarmaları ve İngiliz donanmasının Mısır sahillerinin abluka ve tehdit etmesi üzerine, Rum ve Mısır esirlerinin karşılıkla iâdesi, Mora'da muhtelif mıntikalarda 1.200 kişilik bir kuvvet bırakılması şartı ile, İngilizlerle antlaştı ve ordusunu çekmeği kabul etti. (6 Ağustos 1828) Mısır kuvvetleri bu antlaşmadan sonra, Mora'dan ayrılarak Mısır'a döndü. Mehmet Ali'nin pek çok can kaybına, büyük masraflara ve donanmasına mâl olan Mora seferinden Girit adasından başka bir kazancı olmadı; fakat buna mukabil Mısır'ın manevî nüfuzu arttı. Hemen hemen müstakil bir hükümdar gibi. Babıali'nin bir tavassutu olmadan, Avrupa devletleri ile antlaştı. Bundan başka Mısır ordusu yeni harp usul ve vasıtalarını tatbik etmek imkânını buldu ve sonunda onu İstiklal hareketlerine teşvik eden en mühim hadiselerden biri vukua geldi. Mehmet Ali bu vaziyetin te'siri ile, Türk- Rus harbinde yolun uzaklığını, donanmasının mahvolduğunu, Mısır ve Suriye'de sâri hastalıkların münteşir bulunduğunu bahane ederek. İstenilen yardımı yapamadı. Kendini Osmanlı devletinden kuvvetli hissetmeğe ve istiklalini sağlayacak meseleler peşinde koşmağa başladı. Fransa onu, İngiltere'ye karşı, bir müttefik olarak bağlamak istiyordu. Mehmet Ali'ye kazançlı bir iş teklifinde bulunarak kendisine müstakil bir devlet reisi muamelesi yaptı.

²⁸ N. IORGA a.g.e. sah. 307

Fransa, Cezayir'de kırılan itibarının intikamını alamamış, buradaki menfaatlerini Mora ihtilali ve Osmanlı-Rus harbi yüzünden koruyamamış idi. Eski Fransa konsolosu Drovetti'nin teklifi üzerine Trablus Tunus ve Cezayir'in zaptı Mehmet Ali'ye havâle edilmek istendi. Fakat Mehmet Ali yapılan müteaddit tekliflere karşı mukabil teklifler ileri sürdü; Şimâlî Afrika meselesinde Fransa'nın iştirakini külliyen reddettiği gibi kendisine hediye olarak, 4 büyük harp gemisinin verilmesini istedi, antlaşma mümkün olamadı.

Vakıa Fransa, bu mesele için Babıâli'den İzin alacak idi; ancak Mehmet AN, sorulmadan bu meseleyi Babıâli'ye bildirmediği gibi antlaşma şartları da doğrudan doğruya kendisine yapılmış İdi.²⁹

MEHMED ALİ'NİN ŞAHSİYETİ

Mehmet Ali'nin bu ilerleyişi, büyük devletleri birbirine düşürecek bir vaziyet aldığından, bütün Avrupa devletleri birbirine düşürecek bir vaziyet olmadığından, bütün Avrupa devletleri birbirine düşürecek bir vaziyet aldığından, bütün Avrupa devletleri umûmî bir harbin önüne geçmek için Mehmet Ali'yi tazyike başladılar. Mehmet Ali bilmeceburiye bu tasavvurdan dönmek zorunda kaldı. Fakat diğer taraftan Mısır, ve Hicazi, yani İslâm âleminin en mühim ilim ve mukaddes yerlerini ihtiva eden Kahire, Şam, Mekke ve Medine'yi kendi idaresi altında topladı ve dolayısıyla İslâm âleminde sultandan ziyade nüfus sahibi oldu. Mehmet Ali'nin orduları Yemen ve Cenubî Arabistan'ı zapt ederek İran körfezine kadar ilerledi; Irak bile etine dökcek bir vaziyete girdi. Dikkat edilecek olursa Mehmet Ali bütün Arap âlemini kendi idaresi altında toplamış bulunuyordu. Mehmet Ali'nin şahsiyeti, büyük teşebbüs ve muvaffakiyetleri hakkındaki nokta-ı nazarlar birbirinden çok ayrılır; Bazı müverrihler Mehmet Ali'nin böyle büyük tasavvuflarda bulunamayacağını iddia ederler, Meselâ Kâmil Paşa, Mehmet Ali'nin Bağdat ve İran körfezini da geçirmeği düşünmek şöyle dursun, Bahreyn adalarının mevcudiyetinden bile haberi olmadığını; Komutanı Hurşid' in kazandığı muvaffakiyetlerden cesaret alarak bu sahaları elde etmek emeline düştüğünü ve bu hususta kendisine emir ve salahiyet vermeği kararlaştırdığını yazıyor. Fakat Mehmet Ali'nin yaptığı işleri iyice nazarı mütalaadan geçirecek olursak, bunların ancak keskin bir, zekânın enerji ve cesaret dolu bir yüreğin mahsulü olduklarını anlarız. Buna rağmen Mehmet Ali'yi bu kadar cahil ve tecrübesiz addetmek bence bu büyük adama karşı bir hata, bir haksızlık olur. Diğer taraftan Graf Von Prokesch Osten ³⁰ Mehmet Ali'yi ölü bir memlekete hayat veren yaratıcı bir şahsiyet olarak göstermek redir. Mehmet Ali'nin büyük tesirleri altında kaldığı muhakkak olan Graf Von Prokoschosten yazdıklarında az çok mübalağa etmekle beraber

²⁹ İslam Ansiklopedisi a.g.e sah. (570—571)

³⁰ Mısır'da Mehmed Ali Paşa ile mutâddit defalar temesa geçen ve Atina'da elçi olarak bulunan Avusturya Diplomatı.

Mehmet ALİ bir çok hususta da modern bir şekil vermeğe muvaffak oldu.

Yalnız şu var ki Arapkirli ³¹ Mehmet Ali'nin bu büyük teşebbüsleri Türk milletinin aleyhine olmaktan başka bir şeye yaramamıştır, bu bakımdan Mehmet Ali'ye bir ham nazariyle bakmamak mümkün değildir. Anadolu'nun ona kadar düşman ihtilasından masun kalabilen kısımları bile Mısırlılar tarafından çiğnenmiş. Osmanlı imparatorluğunun asayiş ve intizamı külliyen bozulmuştu. Fazla olarak, kendini müdafaa edemeyecek derecede zayıf düşen Türk milletinin başına tarihte nefretle andığımız bir «müdahale» devrinin açılmasına sebep olmuştur. ³²

Mehmet Ali'nin »Babı-Âli ile bütün ilişkisini kesmemesinin sebebini «Bütün bağlarını kesmiş olsa o zaman yalnız Mısır'la İktifa edecek daha fazlasını alamayacaktı. Siyaseti; Hicazı, Cezayir'i, Fas'ı alarak Arap imparatorluğu kurmaktır. Sonra hırsı attı, Halife olmak istedi Osmanlıları ıskat ile İstanbul'da durmak istedi. ³³

Yukarıdaki kaynakta Mehmet Ali Paşanın "Halife olmak istedi." Osmanlıları İskat ile İstanbul'da oturmak İstedi" denmesine rağmen aşağıdaki kaynakta; "Mehmet Ali Paşanın bu harpten bekledikleri nelerdir? Mısır'ı Osmanlı İmparatorluğundan ayırarak bağımsız bir duruma getirmek istediği ve hatta Mahmut II. yi devirerek padişahlığını ilân niyetinde olduğu yolunda tarih Kayıtları vardır. Fakat, Paşa. böyle bir maksat gütmeyeceğini ve güdemeyeceğini bir İngiliz diplomatına şu sözleriyle anlatmıştır: "Siz bir yalancısınız. Bir İslâm gibi düşünmesini bilmezsiniz. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından benim için doğacak mesuliyeti biliyor musunuz ?

Müslümanlar nefretle benden uzaklaşacaklardır, ilk uzaklaşmalardan biri de iki oğlum olacaktır. Padişah delidir. Fakat Tanrı onu bize günahlarımızın karşılığı olarak verdi.

1833'de İskenderiye'deki Avrupalılara da şunları söylediği görülüyor: "Padişahın hizmetkârı olarak kalmak istiyorum. İbrahim, eğer Boğaziçi'ne varmaya muvaffak olursa, padişahın ayaklarına kapanarak affını ve Mısır'a dönmek için müsaadesini dileyecektir." Mehmet Ali Paşanın Osmanlı tahtına oturmak niyetinde olmadığı yolundaki sözlerinin samimiliğine inanılabilir. Fakat Mısır'da bağımsız veya yarı bağımsız bir idare kurmak istediği de vesikalar ve vakalarla açıklanmıştır. ³⁴

Mehmet Ali dinamik bir adamdı. Cahildi, fakat iş yapan ve iş bilen bir adamdı. Zeki idi. Mehmet Ali'nin başarıları, Onun kişisel ihtiraslarını da kamçılıdı. Kendisinden sonra Mısırda oğullarının egemenliğini kurmak ve kendi ölümünden sonra Mısır'ı oğullarına bırakmak İstiyordu. Napolyon la aynı yılda (1769) da doğan Mehmet Ali, İstanbul'a karşı ayaklandığı zaman 61 yaşındaydı. Artık yaşlanıyordu.

³¹ Türk Ansiklopedisi a.g.e. sah.401)

³² BELLETFN cilt VI Temmuz 1'nci Teşrin 1942 sayı : 23-24 sah. 231

³³ ESMER Ahmed Şükrü a.g.e. sah. 117

³⁴ Enver Ziya Karal a.g e. sah. 130

İkinci olarak, Mehmet Ali oğullarına kuvvetli bir devlet bırakmak İstiyordu. Kendisinden sonra öyle bir devlet olmalı ve dış tehlikelere karşı da güvenliği sağlanmalıydı.

Mısır'a ayak basan bütün istilâların geçit yeri olan Suriye'nin Mısır'a katılması zorunlu idi. Mısır'ı tabii sınırları Süveyş'te değil, Toroslar da idi. Üçüncü olarak, Mehmet Ali oğullarına geçirmek istediği bu kuvvetli Mısır'ın Osmanlı Devletine tâbi değil, bağımsız bir devlet «olmasını İstiyordu. Mehmet Ali'nin Osmanlı Devletine karşı başkaldırmasının altında yatan temel sebepler bunlardır.³⁵

BÖLGENİN COĞRAFİ DURUMU

Bölgenin genel olarak mütalaası:³⁶ Mısır seferinde harekât alanı; Mısır arazisinde Kahire'den Akdeniz'e kadar olan Nil nehrinin delta teşkil ettiği bölge ile, batıda Abukır ve İskenderiye bölgesini, Sina bölgesinin sahil kısmını ve Suriye'nin Akkâ'ya kadar uzanan kıyı kısmı ile Filistin Dallarının Akdeniz'e bakan taraflarını kapsar. Mısır bölgesinin yüzölçümü 1.000 000 km² olup, nüfus 1800'lü yıllarda 2.5 milyon kadardı. Nüfusun 90'ından fazlası Müslüman olup Arapça konuşur; %7'si Hıristiyan Kipti, geri kalanı Katolik Rum, Ortodoks ve Musevi idi. Filistin bölgesinin (Batı ve Doğu Filistin dahil) yüzölçümü 28 000 kilo metre kare kadardır. Bu sefer sırasındaki nüfusu hakkında esaslı bir bilgi bulunmamakla beraber, bu tarihlerde bu bölgede yarım milyon nüfusun bulunduğu kabul edilir. Nüfusun çoğunluğu Müslüman Arap idi. Bir miktar da Yahudi vardı.

Mısır'da; temmuzda sıcaklık, gündüzleri 50 dereceye çıkar; ocakta ise 10 derecedir. Buna göre kışları ılık yazları çok sıcak olur. Gece ve gündüz arasındaki ısı farkı çok fazladır. Yazın güneyden esen ve hemsin denilen rüzgârlar kum fırtınaları meydana getirir. Deniz kıyıları kısmen serindir. Filistin de; hava ekim sonlarından mayıs ortalarına kadar yağmurlu bunun. dışında kuraktır. Yağmurun en çok yağdığı aylar Kasım, Aralık, Ocak ve Şubat aylarıdır. Sıcaklık çok değişik durum gösterir. Sıcaklık arazi yüksekliklerine, deniz ve Serin Havalisi' ne yakınlık derecesine göre değişir. Akkâ, Hayfa ve Gazze deki kıyı bölgelerinde Aralık, çok, Şubat aylarında 5-24 derece arasında oldukça serin bir iklim hüküm sürer.

Bölgenin Topografik Durumu Mısır'da; Nil nehrinin iki kolu arasında denize kadar, örümcek ağı gibi, tamamlanmış veya tamamlanmamış kanallar mevcuttur. Bu arazi düzdür. Hiç bir yükseklik yoktur. Kahire'nin güneyinde ve batısında 200 metre yüksekliğinde Kızıl Deniz kenarında da 1.000 metre ve daha yüksek dağlar vardır. Mısır'ın sahil kısmı birçok göl ve berzahlarla kaplıdır. Filistin; arazi bakımından dört kısma ayrılabilir. Birinci kısım; batıdan kuzeyden itibaren kısmen kayalık ve Akkâ'dan sonra dağları kıyıdan

³⁵ Armaoğlu Fahir H. Siyasi tarih (1789—1960) 2. Baskı Ankara 1973 (Bu kaynağın fotokopisi Ek 13'de sunulmuştur)

³⁶ Tük Silâhlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, 1798-1802 Osmanlı Fransız Harbi (Napolyon'un Mısır'ın Seferi) III. Cildin 5. kısım Eki. Genel Kurmay Basım Evi 1987, Ankara. S. 16-23

uzaklaştıkça bir ova halini alan ve çöle kadar genişleyerek devam eden kıyılarıdır, ikinci kısım; ortada, Lübnan ve Anti Lübnan Dağlarının devamı sayılabilecek y yükseklikleri kapsayan dağlık kesimdir Üçüncü kısım Doğuda Şeria Nehri ve göller bölgesidir. Dördüncü kısım ise; bu üç kısım tamamen güneyinde bulunan çöl bölgesidir. Kıyı kısmı Akkâ'dan başlayarak yer yer kayalıktır.

Hayfa yöresinde, Kermel Dağlarından sonra kıyı genişleyerek bir ova halini alır. Bu kıyı ovasının genişliği Hayfa'dan sonra güneye doğru 10-25 kilometre arasında değişiklik gösterir; daha güneyde 35 kilometreyi bulur. Ortadaki dağlık bölge; Kuzende, Çermik Dağı (1.208). Telhusur Dağı (1.016), Kevkep Dağı (560) Tur Dağı (660); güneyde Ebol Dağı (940) Cerizim Dağı (1.011); daha güneyde ise, Halil-ül Rahman sıra dağları (1.013) bölgenin en yüksek kesimlerini teşkil ederler. Bu dağlar güneye gidildikçe alçalarak, çölde kayboldular, dağların doğu kesimleri ise sert uçurumlar halindedir. Şeria Nehri ve göller bölgesinde ise; kuzeyden güneye doğru Hule Gölü, yukarı Şeria Nehri. Tabariya Gölü (- 213) Şeria, Ürdün Nehri ve vadisi, Luf Gölü (-392) vardır. Kuzeyden Güneye doğru uzanan bu üç bölgenin güneyinde çöl kısmı vardır. Çöl kısmı Gazze'den itibaren Necef Çölü adını alır, daha güney batıda Sina yarımadasında, Tin sahrası bulunmaktadır.

AKARSULAR

Nil Nehri, güneyden kuzeye doğru akar, Mısır, baştan başa köleden Kahire'den hemen kuzeyinde İki kara ayrılarak, doğu kolu Dimyat Feneri'nde, Reşid adını alan batı kolu ise Kosetta Burnunda denize dökülür. Filistin'de en büyük akarsu Şeria Nehri'dir, Lut Gölüne dökülür. Bu bölgede kuzeyden güneye doğru uzanan dağların vadilerinden yağmurlu zamanla da akın sular, doğuda Şeria Vadisi'ne batıda Akdeniz'e dökülürler.

Büyük devletler arasındaki bu rekabet Osmanlıları zayıflatıyor tabii bu vaziyet karşısında rekabette artıyor Osmanlıların vaziyeti Düveli muazzama arasında birinci bir mesele halini Yunan İsyanından sonra almıştır. Bu da M. Ali'nin İsyanı sıralarındadır.»³⁷

Mehmet Ali'nin oğlu İbrahim Paşa tarafından İdare edilen Suriye seferi 1831 Senesi 1. Teşrininde başladı. Fakat Mehmet Ali, Suriye hakkındaki maksatlarını bu tarihten 20 sene önce İzhar etmekten çekinmemişti Daha 1811 senesinde Fransa konsolosu Droveltle'ye o zaman verinden kovulan Şam Valisine tekrar yerine getirmek ve oğlu Tosun için de Akkâ Valiliğini de elde etmek istediğini söylemiş, hattâ Suriye'yi icabında 7-8 milyon kuruş mukabilinde satın alabileceği İddia etmişti. Mehmet Ali'nin müşaviri ve Kahire Tıp Fakültesinin müessisi ve Direktörü bulunan Clot Bey'in Suriye hakkında izahı çok mühimdir.

«Suriye'nin Mısır'la birleşmesi zaruri bir tedbirdir. Mısır'a yapılan bütün istilâ ve akınlar doğudan, Süveyş üzerinden gelmiştir. Doğru

³⁷ Şükrü ESMER Ahmet a.g.e. sah 115

istikâmetinde Mısır'ın tabii hududu Süveyş'te değil Anadolu'nun eteklerindedir.» Buna da Mehmet Ali'nin Suriye'yi Mısır'a ilhak etmek arzusundan Mısır'ın müdafaası için lüzumlu olan tabii hudutlarda aradığını görüyoruz. Bundan Mehmet Ali'nin hakikaten müstakil olmak istediğini istintaç edebiliriz.³⁸

Suriye'ye alt hemen her hadiseye Mehmet Ali' nin karıştığını görüyoruz. Mehmet Ali Suriye de ki kargaşadan istifade ederek hakem gibi ortaya çıkıyor himaye ettiğini Bab-ı Âli'ye empoze ediyor çoğu zamanda İstedğini yaptırmağa Muvaffak oluyordu. Bu durum Suriye'de kendisine İsraflar kazandırırken Bab-ı Âli'de de nüfusunu artırıyordu.³⁹

Osmanlı devletine Yunan ayaklanmasında yaptığı yardıma karşılık Mehmet Ali'ye Girit Valiliği verilmişti. Halbuki kendisi Suriye valiliğini İstiyordu. Fakat II. Mahmut Mehmet Ali'ye N a v a r i n Olayı sırasında Avrupa devletleri ile çatışmak istemeyen Kavalalı kuvvetlerini Mora'dan çekmiş ve Osmanlı Rus Savaşın da devlete askerle yardım etmeyerek sadece para yardımında bulunmuştu. Bu İki olaya II. Mahmut çok kızmış hatta Rusya'ya karşı yenilginin sebebini Kavalalı'nın yardım etmemesine bağlamıştı. II. Mahmut be sebeplerle Suriye'yi Kavalalı'ya vermediği gibi Hüsrev Paşanın kıskırtması ile Kavalalı Mısır'dan da atmak için çareler aramaya başladı.

Abdullah Paşa tahrif edilmiş bir fermana dayanarak Emir Beşir ile Kudüs Paşası arasındaki antlaşmazlığa karşılığı» zaman Halep, Şam, ve Adana Paşaları onun üzerine yürümek emrini aldılar. Fakat bu Paşalar 9 ay uğraştıkları halde Abdullah Paşayı yenmeye muvaffak olamadılar.⁴⁰

Diğer taraftan Mehmet Ali Paşa yalnız Suriye' ye hücum etmekle kalmamış gizlice adamlarını göndererek Üsküdar'da M. Paşayı da ayaklanmaya teşvik etmişti. Diğer taraftan I. Paşa Lübnanlılar Dürziler Moruniler yabancıların müttefiki olan Emir Beşir'e karşı cephe almışlardı. Fakat Mısır baş komutanının enerjik bir şekilde enerjik bir surette müdahale etmesi sükunetin iadesine kafi geldi.⁴¹

Tam bu sırada Mehmet Ali Paşa Padişah'a haber göndererek Suriye'nin kendisine verilmesini şartıyla Abdullah Paşayı tedip etmek üzere görevlendirilmesini İstedi.⁴²

II. Mahmut iki valisi arasındaki ihtilafı sulh yoluyla halletmeğe çalıştı. İkisine de mektuplar yazdırdı. Fakat Mehmet Ali II. Mahmut'un bu uyanlarına aldırmadı. Padişah bundan çok müteessir

³⁸ İbrahim Paşa'nın doğumu hakkında iki tarih vardır. 1786 ve 1789 Mehmed Ali 1787'de dul bir kadınla evlendiğinden, İbrahim Paşa'nın Mehmed Ali' nin oğlu olup olmadığını katıyetle söylemek ancak doğum tarihlerinin hangisinin kesin olduğunu tespit etmek de önemlidir. «ALTUNDAĞ Şinasi — Belleten, cilt II. Sayı 23-24 Sah. 232»de böyle belirtilmekte İse de «ALTUNDAĞ Şinasi -Belleten cilt VIP. Sayı 30 sah. 232»de de (Suriye Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Üvey oğlu İbrahim Paşa) demektedir.

³⁹ ALTUNDAĞ Şinasi Belleten ciltVI Temmuz — 1'inci Teşrin 1942 Sayı 23, 24 (sah. 232).

⁴⁰ N. IORGA a.g.e. Sah. 361.

⁴¹ ARMAOĞLU Fahir H. a.g.e. sah. 113

⁴² ARMAOĞLU Fahir H. a.g.e. sah. 113

oldu. Mehmet Ali'yi «İslâm diyarını ve rahatını selbeden bir münafık olarak» İlan ettirdi. ⁴³

Bu durum karşısında Mehmet Ali Paşa Akkâ Paşası Abdullah Paşaya yardım etti. Sultan Mahmut ilerleyen İbrahim Paşa komutasındaki Kavalalı kuvvetlerinin Suriye'yi İşgaline ⁴⁴ engel olmak için Mısır Valiliğine atadığı Hüseyin Paşa komutasında bir ordu gönderdi. Hüseyin Paşa asi valiyi cezalandırmak üzere 12 Nisan 1832'de İstanbul'dan ayrıldı. O yoldayken Trablus Şam Valisi Halep'ti Mehmet Paşa 8 Temmuz'da Humus yakınlarında İbrahim Paşaya geçildi. ⁴⁵

1830'da Fransızlar Cezayir'i işgal etti. 1832'de Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa oğlu İbrahim Paşayı ordusuyla Suriye'ye saldırttı.)Sultan Mahmut Rusya'dan dönmüş olan kaplan Halil Paşayı Suriye sahillerine göndermeyi tasarlamış fakat Halil Paşa oralara gitmemişti. İbrahim Paşa Akkâ kalesini muhasaraya başladı.

Eyaleti'ne bağlıydı. Kudüs, Nablus ve Gazze Sancaklarına ayrılmıştı. Bu sancaklardan başka, buranda bazı beylikler (emirlikler) vardı. Bunlar yarı bağımsızdı. Bu dönemde Cebeli Lübnan Hakimi Emir Beşir ile Akkâ Hakimi Emir Beşir ile Akkâ Hakimi Cezzar Ahmet Paşa yarı bağımsız bir halde birbiri ile çekişmekteydiler. Bu emirlikler harekât alanının kuzeyinde bulunuyorlardı. Akkâ'nın kuzeyindeki kesimde halkın dini; Müslüman, Hristiyan ve Musevi idi. Burada çok çeşitli Hristiyan ve Müslüman mezhepleri yaygındı. Halk arasında Yahudiler, Ermeniler ve Türkler olmakla birlikte; çoğu Arap'tı Din, Mezhep ve ırk karışıklığı daha ziyade Lübnan ve Şam taraflarında İdi. Güneyde Akkâ'dan daha aşağı bölgede bu dönemde birçok kentler ve köyler bulunmakla beraber, halkın çoğu Arap aşiretleri halindeydi. Bir miktarda Yahudi vardı. Bu aşiretler göçebe olup, dalma harbe hazır durumda bulunurlardı. Silahları ilkeldi.

Mehmet Ali İstanbul'daki aklanları vasıtasıyla sarayın bu tasarılarından haberdar olunca II. Mahmut harekete geçince kendisi harekete geçmeye karar verdi. ⁴⁶

Bu hareket için bahane bulmakta güçlük çekmedi. Büyük Bayındırlık işleri için firavunlar devrinden az farklı şekilde Fellahları çalıştıran Mehmet Ali'nin elinden 6.000 Fellah kaçıp Filistin'e gelmişti.

Mehmet Ali Abdullah Paşadan bu zavallıların iadesini istedi. Abdullah Paşa Mısır'ında Filistin inde aynı devletin eyaletleri olduğunu Padişahın teb'asının devletin istediği yerine gidip yerleşeceğini bildirdi.

Bunun üzerine Mehmet Ali'nin 43 yaşındaki büyük oğlu Vezir İbrahim Paşa 10 Ekim 1831'de 40 000'e yaklaşan asker ve 23 parçalık

⁴³ ARMAOĞLU Fahir H. a.g.e. sah. 113

⁴⁴ SAYAR Nihat S, Türkiye İmparatorluk Dönemi Siyasi, Askeri. İdari ve Mail Olayları. İstanbul. 1978

⁴⁵ ÖZTÜNA Yılmaz a.g.e. sah. 16

⁴⁶ KARAL Enver Ziya a.g.e. Sah. 129

bir donanma ile Mısır'dan Filistin üzerine yürüdü Mısır isyanı başlamıştı. ⁴⁷

İbrahim Paşa ile aslen bir Fransız iken Müslüman olup Süleyman ismini almış, hayli zamandır Mısır ordusunun ıslahına çalışmış ve Kavalalı tarafından paşalık unvanı ile taltif edilmiş bulunan Süleyman Paşa beraber hareket etmişlerdir. ⁴⁸

Abdullah Paşa; Sayda, Şam, Yafa, Gazze, Nablus ve Kudüs'ün de hakimi bulunan ve Mısır sınırına kadar bu yerleri İdare ederdi; ve Osmanlı devletinin toprak bütünlüğü ve bekası için son savaşa hiçbir fedakarlıkta bulunmamış olduğundan II Mahmut tarafından ast sayılmıştı. Abdullah Paşa Premonteli doktor Basic tarafından yetiştirilmiş olan Arnavut ve Memlukululardan müteşekkil askerleri ile padişaha karşı koyabileceğini tahmin ediyordu. Çok güvendiği bu kuvvetleri ile Şam'ı da alabileceğini ve dolayısıyla Fırat Üzerindeki ticareti kendine mal edebileceğini umuyordu.

ZEMİN TABİATI

Gerek Mısır'da gerekse Suriye'de hareket yapılan kıyı kısmında arazi kumsal ve yumuşaktır. Yalnız Suriye'de Yafa'dan sonra kuzeye doğru arazi sertleşir, engebeler artar ; yer yer kayalıklar halini alır.

SUNİ ARIZALAR

Mısır'da ulaştırma Nil Nehri ile yapılırdı. Karayolları gidip gelmeden ve kervanların seferlerinden hasıl olurdu ve pek İlkeldi. Bunlar bazen kum fırtınaları yüzünden kaybolurlardı. Kıyılar ve kıyıdaki göller ulaştırmada önemli rol oynardı. Suriye'de ile ulaştırma kıyıdan ve denizden yapılırdı. Dağlık kısımda yollar pek İlkel yağmurlu havalarda da bataklık halini alırdı. Güneyde Necef Çölü'nde ve Tih sahrasında susuzluktan ulaştırma ve güçlkle yapılırdı. Buralarda özellikle kıyı takip edilirdi. Harekât yapacak birlikler yollarını kendileri açarlar; buraları harekât süresince yol olarak kalır, hareket bitince kum fırtınaları yüzünden kaybolurdu. Kıyılar ve kıyıdaki göller ulaştırmada önemli rol oynardı. Bölgede suni arıza sayılabilecek yol, demiryolu, köprü, tünel endüstriyel bölge mevcut değildi. Kıyıda Akka, Yafa, Gazze, Renle ve El Ariç gibi Şehirler bulunuyordu. Bunlardan bazılarının kaleleri de vardı.

SOSYOLOJİK DURUM

Mısır'ı Osmanlılar İşgal edince şu faydaları sağlamıştır:Kutsal Topraklar üzerinde egemenlik kazanmıştır. Hicaz Yemen ve Habeş taraflarına yapılan seferler için üç kazanmıştır. Arabistan ve Suriye üzerinde egemenlik sağlanmıştır. Mısır'ın Osmanlılar tarafından İşgali Mısır'ın İslam toplumları üzerindeki Egemenliğini eksiltmemiştir Ez

⁴⁷ ÖZTUNA Yılmaz a.g.e. sah 116

⁴⁸ ÜNAL Tahsin a.g.e. sah. 205

her Medresesi Osmanlı döneminde yeni İslam dünyasının merkeziydi Müslüman Mısır halkının belirli bir hakimiyet inancı yoktu İlkel ve fakir bir hayat yaşamaktaydı. Her devirde yabancı yönetimi ve baskısı altında yaşamışlardı. Hangi taraf kuvvetli ise ona eğilim gösteriyordu. Halkın çoğunluğu çölde yaşayan aşiretlerdi. Bunlar Çoğu zaman yağma ve hırsızlıkla geçinirlerdi. Otlakları olmadığından aşiretler hayvan'da besleyemezdi. Şeyhlerin idaresinde, din baskısı altında yaşarlardı, Mısır'da Müslüman halkın içinde Kafkasya'dan salın alınarak getirilmiş köleler vardı. Bunlar zamanla buraya egemen olmuşlar, Kölemen beyleri Mısır'da yönelimi ele almışlardı. Bu Kölemen beylerinin halktan ve kölelerden teşkil edilmiş silahlı kuvvetleri vardı. Bunların belirli bir gelir ve kazançları yoktu, halkı sömürerek geçinirler ve egemenliklerini sürdürürlerdi. Bu yüzden halk büyük bir yerini derdi ve sefalet içindeydi. Mısır'da kentlerdeki hayat pek ilkeldi. Ancak İskenderiye, Kahire, Reşid, Dimyat ve Mansure şehirlerinde İnsanca bir yaşayış vardı. Osmanlı ve Fransız ordularının hareket yaptığı Filistin bölgesi, idari bakımdan Şam büyük devletler arasındaki bu rekabet Osmanlıları zayıflatıyor tabii bu vaziyet karşısında rekabetle artıyor Osmanlıların vaziyeti Düveli muazzama arasında birinci bir mesele halini Yunan isyanından sonra almıştır. Bu da M. Ali'nin isyanı sıralarında dır.»⁴⁹

Mehmet Ali'nin oğlu İbrahim Paşa tarafından İdare edilen Suriye seferi 1831 senesi 1. Teşrininde başladı. Fakat Mehmet Ali, Suriye hakkındaki maksatlarını bu tarihten 20 sene önce izhar etmekten çekinmemişti Daha 1811 senesinde Fransız konsolosu Drovettle'ye o zaman yerinden kovulan Şam Valisini tekrar yerine getirmek ve oğlu Tosun için de Akkâ Valiliğini de elde etmek istediğini söylemiş, hattâ Suriye'yi İcabında 7-8 milyon kuruş mukabilinde satın alabileceğini iddia etmişti. Mehmet Ali'nin müşaviri ve Kahire Tıp Fakültesinin müessesesi ve Direktörü bulunan Clot Bey'in Suriye hakkında İzahı çok mühimdir. «Suriye'nin Mısır'la birleşmesi zaruri bir tedbirdir. Mısır'a yapılan bütün İstilâ ve akınlar doğudan, Süveyş üzerinden gelmiştir. Doğu İstikametinde Mısır'ın tabii hududu Süveyş'te değil, Anadolu'nun eteklerindedir.» Buna,da Mehmet Ali'nin Suriye'yi Mısır'a halk etmek arzusundan maada Mısır'ın müdafaası için lüzumlu olan tabii hudutları da aradığımız görüyoruz ki bundan Mehmet Ali'nin hakikaten müstakil olmak istediğini İstintaç edebiliriz. Suriye'ye alt hemen her hadiseye Mehmet Ali'nin karıştığını görüyoruz. Mehmet Ali Suriye'deki kargaşadan İstifade ederek hakem gibi ortaya çıktı yor himaye elliğini Bâb-ı Âli'ye empoze ediyor çoğu zamanda İstediğini yaptırmağa Muvaffak oluyordu. Bu durum Suriye'de kendisine taraflar kazandırırın Bab-ı Âli'de de nüfuzunu artırıyordu.⁵⁰

Osmanlı Devletine yunan ayaklanmasında yaptığı yardıma karşılık Mehmet Ali'ye Girit Valiliği verilmişti. Halbuki kendisi Suriye valiliğini İstiyordu. Fakat II. Mahmut Mehmet Ali'ye "Navarin Olayı sırasında Avrupa devletleri ile çatışmak istemeyen Kavalalı kuvvetlerini

⁴⁹ W. IORGA a.g.e. sah. 368

⁵⁰ W. IORGA a.g.e. sah. 368

Mora'dan çekmiş ve Osmanlı Rus Savaşında da devlete askerle yardım etmeyerek sadece para yardımında bulunmuştu. Bu iki olaya II. Mahmut çok kızmış hatta Rusya'ya karşı yenilginin sebebini Kavalalı'nın yardım edememesine bağlamıştı. II. Mahmut bu sebeplerle Suriye'yi Kavalalı'ya vermediği gibi Hüsrev Paşanın kıskırtması ile Kavala'ı Mısırdan' da atmak için çareler aramaya başladı.

Paşaya Anadolu'ya geçmesi için emir verildi. Emin Rauf Paşa yeni bir ordu toplamakla meşguldü. Seraskerliğe Silistre Paşası Mehmet tayin olundu. Donanmayı Kavalalı'ya teslim eden Halil Paşa kaptanlıktan azledilerek yerine Fahri Paşa geçirildi. ⁵¹

Hıristiyanlar da Suriye'nin Mehmet Ali tarafından zapt edilmesini çoktan arzu ediyorlardı; Filhakika Hristiyanlar İbrahim Paşaya Muzaffer bir arslan, bir yardımcı, bir koruyucu nazariyle bakıyor, onun bütün arzu ve emirlerini büyük bir memnuniyetle kabul ve icra ediyorlardı. Suriyeliler İbrahim Paşadan gerek maddî, gerek askerî hiçbir yardım esirgemediler. Hanna El-Bahri'nin 23 Mayıs 1832 tarihinde Patrik Yusuf Hubeyşe, Hristiyanların da kendi arzularıyla (Hükümetin İcbarı olmadan) askeri hizmete iştirak etmeleri hususunda yazdığı bir mektup üzerine patrik büyük bir sevinçle rızasını izhar etmiş ve Hristiyan ahaliye yazdığı bir çok mektuplarla onları bu hareket için tesci etmiş ve ateşlendirmişti. Rahip Anton el-Helebi'den olduğu zannedilen, II. Kânun 1832 tarihli, Patrik Yusuf Hubeyşe hitaben yazılmış olan diğer bir mektupta patriğin bizzat İbrahim Paşaya casusluk ettiğini görüyoruz. Bu mektuptan bundan başka Mehmet Ali'nin gayesinin yalnız Abdullah Paşa ile kendi arasında olan ihtilâfı halletmek olmadığını, Osmanlı İmparatorluğunun zâafına inziman den müsait vaziyetten istifade ederek Suriye'yi istilâ ve Mısır'a ilhak etmek istediğini, hatta istiklâlini düşündüğünü, Osm. Hükümeti ve Sultan hakkında artık hiç bir hürmet hissi duymadığını, artık onca Sultana cevap vermenin lüzumsuz bir şey olduğunu vazıhan anlıyoruz. ⁵²

Bölgede padişah tedbirler alınması için gön derdiği fermanlara emirlere alt bir vesika'da «...Dürziden asker «tınmak ve hizmetle bulunanların landeridet olunmak şurutunu Şâmil bir kıt'a buyruldu...dürziler memnu en tarafımıza bend atmış olduğundan nefir-i âm tarımda hizmet görmüş ve görecek olan Dürzileri ***Üevllere** teslim ile bir yerimizde ikâmet ve öteberu tedabir-i lâzıme ve mühimmeye hizmet ederek İsevilere tüfekleri tamamen bırak durup aman vermek ve böylece İngilizlere ifsad-ı cebelden meyus etmek tariflerinden gayri şimallik çare melhus değil ise de bu tedbir dahi İstanbul'un sahilde mevcut askerine gıyasen olup .. Adana, Maraş ve Urfa'da bulunan asakirin çektilmesi ile plân Belen

⁵¹ KARAL Enver Ziya a.g.e. sah. 139 W. IORGA a.g.e. sah. 368

⁵² ALTUNDAĞ Şinasi Belleten cilt VI sah.(236—237)

Boğazı ve Birecik Tabyalarının tutulması ve diğer... 26 Receb 1256 emr —i İrâde vellyü'l emrindir. ⁵³

Osmanlı bu tedbirlerle uğraşırken İbrahim Paşa 27 Mayıs'ta bizzat İdare ettiği çetin bir hücumdan sonra Akkâ kalesini ele geçirmeye Muvaffak oldu. Abdullah Paşa esir edilerek Mısır'a gönderildi. Mısırlılar Akka'ya sahip olmak için 4.000 kayıp vermişlerdi. Sıra Şam'a gelmişti. Şam Valisi Şehri bırakarak Hamı ordugâhına kaçtı. İbrahim Paşa kuvvetleri Şam'a girdiler. ⁵⁴

Halep Şehrinde İtaat etmeye (İbrahim Paşaya)hiç tereddüt göstermedi. Böylece bütün Suriye Mısırlıların eline geçmiş bulunuyordu. Bununla beraber

hutbelerde padişahın adını zikretmekte devam olunuyordu. «Nizam askerinin başında bir yeniçeriden başka bir şey ölmeyen» ⁵⁵ ve yaptığı tesirli yardımlar sayesinde meydana getirilen askeri teşkilattan fazla bir şey anlamayan Hüseyin Paşa komutan altındaki 45.000 kişilik disiplinli bir ordu ve 160 top ile İbrahim Paşanın üzerine yürümekte acele etmiyordu. Bu adam İstanbul'da büyük bir nüfus sahibi bulunan şer asker Hüsrev Paşanın Damadı olup yeni kıt'aların komutanlığını yapan Mehmet Paşayı kendine rakip geriyor ve Ordudaki Avrupa'lı asken öğretmenlerle istihkâm subaylarını Hıristiyanların casusu sayıyordu. Serdarı ekremin Konya'da 3 hafta beklemesi Akkâ'nın düşman (Kavalalı'nın) eline geçmesine sebep olmuş ise de Hüseyin Paşa iki Hafsa'da, Adana'da uzun bir sürede İskenderun'da kaldı. ⁵⁶

Uzunca bir müddet dinlenen Mehmet Ali Paşanın Suriye üzerine gönderdiği İbrahim Paşa Beylan geçidi üzerinden İskenderun Körfezine doğru inen yoldan harekete geçti. Hüseyin Paşa, Beylan geçidini geçmeğe teşebbüs etti ise de başarılı olamadı. 1 Ağustos'ta Antakya Mısırlılara teslim oldu. Çok geçmeden İskenderun da galiplerin eline geçti Padişah Suriye'yi galip Mısır valisine bırakmak gibi bir zillate razı olmadığı takdirde Anadolu'ya bir hücum yapılması beklenmekteydi.

TARIM

Mısır halkının %80 maişetini topraktan sağlardı.Fellah denilen bu halk küçük topraklara sahipti ve çok fakirdi. Otlaklar hayvancılık için yetersizdi.Yağmur kıt, arazi çoğunluğuyla çöl olduğundan,ürünün İyi olması Nil'in taşmasına bağlıydı Nil, ürünün iyi yetişmesini sağladığı gibi, alınıp satılması da Nü üzerinden yapılırdı. Mısır'da başlıca ziraat ürünleri; kışın buğday, arpa, bakla, bezelye,

⁵³ Letlta W. Ufford-150 Mercer Street Princeton, NJ 08540 3 March 1991. tarihli Yalçın özalp'a gönderilen mektubun ekindeki Osmanlıca metnin bugünkü dile çevrilişinden faydalanılmıştır. «Kahire Ulusal Arşivi "SHAM" Rüstem summerized'de A.Calendar Of State Papers özel Arşivinden alınmıştır.)

⁵⁴ N. IORGA, a.g.o. sah. 366

⁵⁵ IORGA a.g.e sah. 166

⁵⁶ N. IORCA a.g.e sah. 347

nohut, mercimek, keten, yonca, soğan, sarımsak, susam, pamuk, yerelması, patlıcan, çivit otu, kara turp, şalgam, marul karnabahar İdi. Meyve bahçelerinin yanında, Hayvancılık yapılırdı.⁵⁷

İSYAN

«Yunan isyanı 1830'da bitmiştir. Bundan sonra Osmanlılar mühim bir mesele ile karşılaştılar. O da Mısır Valisi Mehmet Ali'nin isyanıdır. Kırım harbine kadar yakın şarkın düveli muazzama-ile olan rekabeti artıyor bu rekabet döl devlet arasındadır. İngiltere: Fransa, Rusya ve Avusturya'dır. Rusya Akdeniz'e bir mahreç temini için İstanbul'u almağa ve Osmanlıların taksimine yürümeğe taraftardı. Bu arzusunu" Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Ortodoks Hıristiyanları himaye perdesi arkasında yaşıyor, İngiltere ise tamamıyla zıt bir hedefi gözetiyordu. Rusya'nın Akdeniz'e gelmesine mâni olmak. Çünkü o zaman Akdeniz'deki muvazene bozulacak sonra Hindistan ile münakalesi kesilecekti. Buna mani olmak içinde Osmanlıların tamamiyeti mülkiyesi lazımdır diyordu. Fransa'nın siyaseti ise aynı istikamet takip etmiyor. Bir Aralık Osmanlılara karşı İsyân eden Mehmet Ali'yi tutuyorlar sonra İngilizlerle beraber oluyorlar. Rusya'nın Akdeniz'e İnmesine mâni olmağa çalışıyorlar. Avusturya ise: Rusya büyüyelden beri şimal o doğru tevessü etmek İmkânı kalmadığından harici siyasetini Karadeniz'e ve adalar denizine İnmeğe çevirmişti. Bu hedeflere varırken Rusya'yla karşılaşıyor.

İbrahim Paşanın Suriye'de yaptığı yeniliklerin en nemlilerinden biri, hiç şüphesiz, bütün dini e re müsavat vermiş olmasıdır. Fakat şunu derhal söylemeliyiz ki, İbrahim Paşa bu müsavatı Hıristiyanların kendilerine yapmış oldukları yardıma müteşekkiren yapmış değildir. O, Mehmet Ali hükümetine yarayacak herkesten hangi dine mensup olursa olsun istifade etmeği düşünmüş ve bu müsavatı Suriye dinlerine bahsetmişti. Bundan başka Mehmet Ali'nin bu yeniliği, Hıristiyan âleminde tabîatiyle İyi karşılanacak, Mehmet Ali'yi yaptığı işlerde haklı bulacaklardı. Filhakika bu tedbirlerin Avrupa umumi efkârı üzerine büyük tesirleri olmuş hatta Osmanlı imparatorluğunda Tanzimat'ın ilânına hız veren sebeplerden birini teşkil etmiştir diyebiliriz.

Bu devirde Hıristiyanlar, meselâ beyaz, yeşil ve « kırmızı renkli bezden sarık soramazlar, ata binemezlerdi. Vergiler de Müslüman ve Hıristiyanlara müsavi bir surette dağıtılmıştı. Hıristiyanlar evvelce bundan başka bir de haraç vermekte, fakat buna mukabil askerlikten muaf tutulmakta idiler. Halbuki İbrahim Paşa bunun aksini yapmış, Hıristiyanları, herhangi bir isyana karşı kullanmak gayesiyle, silahlandırmıştı. Fakat Hıristiyanlar kendilerine verilen bu hürriyet vs müsavattan istifade ederek, Müslümanlarla birlikte, memleketin gelişmesi hususunda çalışmamışlar, her fırsattan yüz

⁵⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri 1798-1802 Osmanlı Fransa harbi (Napolyon'un Mısır seferi) III cilt'in 5'inci kısım eki. Gen. Kur. Basımevi 1987 Ankara Sah. (16 — 23)

bularak, Müslümanların dini kanaatlerini incitmek suretiyle, onları tahkir etmeğe başlamışlardı. Aşağıda derc ettiğim misâl bu hususta bir fikir vermeğe kafidir. «Şam Hıristiyanları), İbrahim Paşanın zaferlerini ve kendilerine verilen hakları kutlamak gayesiyle bir tören yapmak isterler; bu arzularını yapmak hususunda hükümetçe kendilerine izin verilir: bunun üzerine, Hıristiyanlar bir deveyi bezedirler, üzerine şarap içen birini bindirirler ve bu suretle Müslüman mahallelerinden «İsa yeniden doğdu» diye bağırarak geçerler.»

Suriye gibi bir çok mutaassıp bir muhitte, bir nevi hareketlerin İslâmlara yapacağı tesir, hiç şüphesiz ki, çek büyüktü. Suriye halkı, her şeyden evvel, Mehmet Ali idaresinin kendilerine emniyet ve sükûn getireceğini ve kendilerini mütegalibenin elinden kurtaracağını sanmışlardı. İbrahim Paşa vergileri indireceğini ve askerlik mükellefiyetini tamimiyle kaldıracağını vaad etmişti. İbrahim Paşa halkın kalplerini elde etmek ve Suriye'ye iyice yerleşebilmek için, başlangıçta bu valilerini, Suriye şehirleri hakimlerine tamimlerle bildirmiş bu ve tamimlerin halka ilân edilmesini emretmişti. Bundan başka ticaret ve ziraatı tervic eden tedbirler almış ve halkta hakikaten bu yeni idareden memnun olmağa başlamıştı. Fakat iyi günler kısa sürmüş ve İbrahim Paşanın hakiki idaresi çok geçmeden kendini göstermişti. ⁵⁸

İbrahim Paşa daha ileri giderek Adana'yı da işgal etti. Çok geçmeden Toroslar da bulunan şehir ve kasabalar onun eline geçti. Konya'ya doğru ilerleyerek Ereğli'de coşkun alkışlarla karşılandı. Konya önünde İbrahim Paşanın Ordusuyla Reşit Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun önce Rumeli askerleri karşılaştılar. Osmanlı ordusunun büyük kısımları Bursa, İzmit ve daha başka yerlerde bırakılmış bulunuyordu. Sadrazam gelmeden silâhların komutasındaki öncü kuvvetleri 18 Aralık ta baskına uğratarak bozuldu. Arnavut askerler doğrudan düşman tarafına geçiyorlardı. Padişahın süvarileri Fellahların saldırısı önünde dağıldılar. Her tarafta dervişler hakiki Müslüman olan Mısırlılara yardım etmek üzere halkı ayaklandırmak için vaaz ediyorlardı. ⁵⁹

İbrahim Paşanın, İslâm Halifesi olan II. Mahmut'a karşı yaptığı bu isyan hareketini tasvip etmeyen İslâm ulemasının da bulunduğunu görmekteyiz. «Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Osmanlı karargahına gönderdiği elçinin katıldığı bir toplantıda Maraşlı Hoca Mesut Efendi bu işgal meselesi konuşulduğunda Mehmet Ali Paşanın yaptığının şer'an caiz olmadığını ve ba'gi bulunduğunu ifade etmiştir. İbrahim Paşa Maraş'ı işgal ettiğinde babasına ba'gi diyen Hoca Mesut Efendi'nin Maraş'ta bulunduğunu haber vermişler ve İbrahim Paşa da Ulemadan Hoca Mesut Efendi'ye bir haberci göndererek yanma çağırıldığı zaman, Hoca Mesut Efendi sorusu olan yanımıza gelir diye elçiyi azarlamış. Elçi zor kullanmaya kalkınca' da parmaklarını Pınarbaşı'na uzatıp, «Paşanın gözlerini çıkarırım ha>> deyince haberci durumu bildirmek için karargaha döndüğünde İbrahim Paşanın gözlerinin görmez olduğunu

⁵⁸ ALTUNDAĞ Şinasi Belleten cilt VIII sah. (235-237)

⁵⁹ N. IORGA sah. 370

öğrenir. Yanına giderek Hoca Mesut Efendiyle aralarındaki konuşmayı nakleder. Paşa hemen Hoca Mesut Efendinin ikametinde bulunduğu Kazancı Camiine gider, hocadan özür diler, diye anlatırlar. İbrahim Paşaya, Hoca Mesut Efendiyi çekemeyenler babasına bağ diyen hocanın Mesut hoca olduğunu haber verirler. Paşa Kazancı Camiine gider hocayı bu konuda sığaya çeker. Hoca Halife-i Ruy-ı zeminin ülkesin İşgal edenin seran haksız olduğunu çekinmeden söyler. İbrahim Paşa inkar etseydin ceza ağır olacaktı diye bir kaç kese altın verdiğini fakat hocanın: «Bizim İhtiyacımız yoktur, savaş dolayısıyla ocaklarım tarumar ettirin fukaraya vermen daha doğru olur diyerek keseyi İade eder.»⁶⁰

Hoca Mesut Efendi gibi ulemanın bulunmasına rağmen Kavalalı'nın propagandası daha etkili olmuş ve İbrahim Paşanın askerî hareket yaptığı bölgede halkın muavenetini kazanmasına sebep vermiştir.

21 Aralık'ta Reşit Paşa muharebeye tutuştu ve bunun neticesinde tam bir bozguna uğrayarak esir düştü. 15. 000 Arap, padişahın 35. 000 kişilik ordusuna yenmiş ve imha etmiştir.⁶¹

İbrahim Paşa ikinci Mahmut'dan Bursa'da kışı geçirmek için müsaade istedi. Konya zaferi ile İbrahim Paşaya İstanbul yolunu açmış bulunuyordu. Fakat Osmanlı devletinin Konya yenilgisi şimdi meseleyi Osmanlı devleti ile asi Valisi arasındaki dar çerçeveden çıkarıp milletlerarası bir mesele haline getiriyordu. Peş peşe zaferlerden sonra İbrahim Paşanın İstanbulu'da düşürmesi ihtimali artık belirli bir şekilde ortaya çıkıyordu. Bu ise Osmanlı devletinin varlığı ve yokluğu ile yakından ilgilenen dev-Jetleri harekete geçirdi ve mesele milletlerarası bir mahiyet kazandı.⁶²

AVRUPA DEVLETLERİNİN İŞE KARIŞMASI VE BUNLARIN GENİŞLEMESİ

FRANSA

Mehmet Ali İsyanı ve İbrahim Paşanın başarıları karşısında Avrupa devletleri, kendi menfaatleri açısından, çeşitli durumlar almışlardır. Bunlar şu şekilde belirtilebilir: Fransa'nın Mehmet Ali isyanındaki davranışının başlangıcını Napolyon Bonaparte'nin Mısır seferine kadar götürmek gerekir. Fransa daha o zaman Mısır'ın gerek Asya ile Avrupa arasındaki önemini, gerek Akdeniz'deki önemli mevkiini görmüş ve Napolyon'dan sonra da Mısır ile ilgilenmeyi aklından çıkarmamıştır. Napolyon'dan sonra meydana gelen olaylar Fransa'yı Mısır'a biraz daha yaklaştırmıştı. Bu olayların en önemlisi, şüphesiz, 1830'da Cezayir

⁶⁰ SAVAŞ Mevhibe «Maraş'ta Mısırlılar ve Bir Amerikalı» Tarihi Uzun oluk Tarih Araştırma Edebiyat Dergisi Yıl: 1995 Sayı 7 sah. 39 —40 İstanbul 1995

⁶¹ N. IORGA a. g. e Sah. 370 KARAL Enver Ziya a. g. e Sah 131 Belleten cilt III Sah. (136 137. 138) UÇAROL Rıfat a. g. e Sah 127 ÖZTUNA Yılmaz a. g. e Sah 17 İslâm Ansiklopedisi age Sah 571 SAYAR Nihat S age Sah 166

⁶² ARMAOĞLU Fahir a. g. e Sah 113

alınmasıdır. Fransa Cezayir'i almakla Batı Akdeniz de kuvvetli bir durum kazanmış oluyordu. Cezayir'in alınması Fransa'yı bütün kuzey Afrika ile daha yakından İlgilenmeye sevk etti. Mehmet Ali'nin Vali olduktan sonra, Mısır'da giriştiği kalkınma hareketlerinin bir çoğunda Fransa'nın teknik yardımından faydalanması. ⁶³

Mısır'da Fransa'ya diğer devletlere göre üstünlük ve ayrıcalıklar sağlamıştı. Ayrıca Akdeniz'de tasarladığı girişimler ve İngilizlerin rekabetine karşı Mehmet Ali Paşada yararlanmak amacındaydı. Bu bakımdan genel siyaset olarak Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğü ilkesine bağlı kalmakla beraber Mısır sorunu boyunca İngiltereyle çatışma pahasına da olsa Mehmet Ali Paşanın tarafını tutmuş ve onu desteklemiştir. ⁶⁴

İNGİLTERE

İngiltere Mehmet Ali Paşa isyanından hiç hoşlanmamıştı. Mısır ile Fransa arasındaki yakın münasebetleri ve bu yakınlığın kendisinin Akdeniz'deki egemenliği için doğuracağı tehdit ve tehlikeyi görmüştü. ⁶⁵

Mehmet Ali Paşa, Akdeniz'de İngiliz ihtiraslarını sınırlandırmak bakımından' da değerli bir dostu idi. ⁶⁶

Mehmet Ali'nin Suriye'yi ele geçirmesi onu İngiltere'nin Hindistan yolu üzerinde çok kuvvetli' bir duruma getiren. İngiltere Hindistan yolunun şu *veya* bu şekilde bir tehdit altında bulunmak isteniyordu. Diğer bir tehlikeli hususta kuvvetli bir Mısır, Rusya'nın güneye sarkmasında bir tampon görevi yapabilir idi ise de kuvvetli bir Mısır nüfus altına almak kolay olmayabilirdi. Bu sebeplerden İngiltere Mehmet Ali'ye cephe aldı. bu cephe alış ise Osmanlı Devletinin ister istemez Rusya'nın kucağına attı. ⁶⁷

II. Mahmut Mehmet Ali'nin ileri harekate başlamadan evvel Anadolu ya saldırısını tahmin ettiğinden Namık Paşayı İngiltere'ye göndermişti. Çünkü Namık Paşanın bu elçiliği Netaic-ül Vukuat'ta şöyle izah edilmektedir:

«Elli tarihlerinde Mirliwa rütbesine haiz iken Mehmet Ali Paşa hakkında Avrupa devletlerinin efkârını yoklamak ve Devlet-i Âli'yeye nafi bir suret istihsal eylemek üzere sefaret—i mahsusa ile Avrupa ya gönderilmiş, İngiltere'den bed ile Fransa ve Nemçe ve Prusya ve Rusya hükümdarlarıyla görüşüp bu babta istihsal eylediği malumat gelüp Sultan Mahmut *Han* hazretlerine arz eylemiştir. Lütfi tarihinde de Namık Paşanın Londra'dan avdet ettiği ve getirdiği nameden kralın top hediye ettiği anlaşıldığı ve bu topların geldiği zikredilmektedir. Kamil Paşa (Tarih —i siyasi, elli, S. 135) *tarihinde* bu yardım müracaatına, Namık Paşanın

⁶³ ARMAOĞLU Fahir a. g. e Sah 114

⁶⁴ UÇAROL Rifat a. g. e. Sah. 129

⁶⁵ ARMAOĞLU Rifat a. g Sah. 116

⁶⁶ KARAL Enver Ziya a. g e Sah. 132

⁶⁷ ARMAOĞLU Fahri a. g. e Sah 117

elçiliğini zikretmeden, temas etmekte ve «... Babıali beyhude Fransa ile İngiltere'nin vesayetine müracaat edip halbuki zat-ı şahane muharebenin mebedinde İngiltere seferi Stratford-Cannig'in müdahalesini reddetmiş idüğünden bir kere Rusya'ya müracaata mütemayil ve çünkü bir kaç fırka Moskof askerinin hep o türlü vesatat-i siyasiden ziyade iş göreceğine kail idi » demektedir. ⁶⁸

<< Namık Paşa, ⁶⁹ Viyana, Paris ve Londra ya giderek yardım talebinde bulunacak ve Türkiye'nin başına gelen bu felâketleri Navarin faciasının bir neticesi olarak göstererek bu yardımı Navarin'e bir taviz olarak isteyecekti» demektir. Namık Paşanın da Fevkalade elçi olarak Londra'ya gönderilmesine ve padişah tarafından kendisine, daha ziyade müessir olabilmesi için, İngiltere kralına hususî bir mektup verilmesine karar verilerek, keyfiyet huzur âli'ye arz edilmişti.

İşte bu suretle Avrupa merkezlerini dolaşarak Londra'ya gitmesi kararlaştırılan Namık Paşa için kaleme alınan talimatnamede hulasaten aşağıdaki noktalar istenmekte idi: Paşanın birinci derecede vazifesi İngiltere hükümetini bu yardım için ikna etmek olacaktı. Ancak İngiltere hükümeti halân Fransa ile birlikte hareket ettiğinden belki böyle bir yardımı açıktan açığa yapmaktan çekinecekti. O zaman Osmanlı donanması için İngiltere'den topçu Subay bahriye askeri temin ederek bunların miktarları ve aylıkları konusu görüşülecekti.

Mehmet Ali'nin affi meselesi gündeme getirilirse her şeyden evvel donanması ve. ordusunu ve ordu levazımını Devlet-i Aliye ye terk etmesi ve diğer valiler gibi eski bölgesine çekilerek icra-i hükümet etmesi ve Osmanlı İmparatorluğunda yürürlükte olan kanunların Mısır'da da tatbikini sağlayacağı beyan edilecek Mehmet Ali'den sonra oğlunun yerine geçmesi bahis mevzuu olduğu takdirde katiiyeten kabul edilmeyecektir.

Namık Paşa önce Viyana'ya gitti. Yapılan görüşmelerde bir netice alınamadı. Viyana dan ayrıldı ve Fransa üzerinden Londra'ya geldi elindeki talimatname gereğince yaptığı yardım teklifi red edildi. Namık Paşa İngiltere kralına vedaa gittiği zaman İngiltere kralı Namık Paşaya hangi yoldan geri döneceğini ve Rus donanmasının İstanbul'a geldiğinden haberi olup olmadığını sormuştur. Namık Paşa Rus donanmasından haberi olmadığını ifade ederek Rus imparatorunun gösterdiği dostluğa karşı memnuniyeti şahaneyi bildirmek üzere Berlin ve pelersburg yo— luyla döneceğini bildirmiştir. Kral cevabında devlet —1

⁶⁸ N. Jorga (Geschichte des Osmanischen Reis-hes, Gotha 1913, c v, S 366 — 67)

⁶⁹ Mehmed Namık Paşa Konyalı'dır. Küçük yaşta İstanbul'a gelmiş 1826 (1241) da askerî mesleğe intisab etmiş ve ikmal-i. tahsil için Fransaya gönderilmiştir. Abdülmecit devrinde Müşir rütbesini' de *ihraz* ederek Bağdat, Basra Kastamonu valiliklerinde bir çok müşirliklerde bulunmuş müteaddit defalar serasker olmuş ticaret ve Bahriye Nazırlığı etmiş ve nihayet yaver —i Ekrem olarak 1892 (1310) seferinin 22. inci çarşamba günü senesinde 90 yaşını müteceviz olduğu halde ölmüştür. Karaca Ahmet'te metfundur. Namık Paşa bu büyük memuriyetler! esnasında 1832 (1248)'da memuriyet-i mahsus-a ile Londra'ya gönderilmiş ve 1834 (1250)'de daimi elçi olarak Londra'ya gitmiş ve burada takriben 1 ay kalmıştır. Doğru şeci bir zatı Arapça, Fransızca ve İngilizceye aşina İdi.

Aliye'nin Rusya ile dostlusuna razı olmadığını çünkü bundan Osmanlı İmparatorluğunun faydası olmayacağını söylemiş ve İngiltere'nin (Hint ülkesine) yol bulmak için her türlü hileye başvuran Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna olduğu gibi İngiltere'ye de tabii bir düşman olduğunu ilave etmiştir. Namık Paşa buna cevaben Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu zararına olarak büyümüş olduğu şüphesiz olmakla beraber Rusya'nın bu meselede gösterdiği dostluğun İnkâr «dilemeyeceğini üstelik Rusya'nın Osmanlı imparatorluğundan yardıma karşılık hiçbir talepte bulunmadığı halde yardım teklifinin kabul edilmediğini İngiltere'ye olan dostluk ve itimadın bir delili olarak bu yardımın İngiltere'den istendiğini ve yardım talebinin İngiltere tarafından reddedildiği için Rusya' dan yardım alındığını söylemiştir.

Ernst Molden eserinde bu esnada Osmanlı İmparatorluğunda İngiliz nüfusu çok zayıftı ve Namık Paşa Londra'da soğuk bir surette karşılandı. Böylece İngiltere'den beklenmekte olan son ümitleri de kırdı. Konya mağlubiyeti haberinin hemen akabinde, yani bir hafta sonra Londra'da bulunan Namık Paşadan yardım talebinin reddedildiği haberi İstanbul'a gelmişti. Su suretle bütün tim İllerini kaybeden Osmanlı İmparatorluğunun durumu çok tehlikeli bir safhaya girmişti; İbrahim Paşa bir hamlede, hiç bir maniaya tesadüf etmeden İstanbul üzerine yürüyebilirdi. Çünkü Mahmut, yaptıkları yardım teklifini reddetmek suretine Rusları da darıltmış bulunuyordu. Mamafih Ruslar, bilhassa İngiltere'de yapılan müzakerelerden bir şey çıkmadığını görünce, bu işin peşini bırakmadılar. Rusya'nın gönderdiği hususi elçi General Muravieff, Konya Meydan muharebesinin vuku bulduğu gün İstanbul'a geldiği gibi Ribeaupierres'in yerine Rus elçisi olan Rutenieff'te Rus yardım teklifini tekit ve teyit etti. bunun üzerine Mahmut elde mevcut bulunan kuvvetin bizzat başına geçerek vatanı müdafaaya gideceğini bildirdi. Halbuki bu teklif Osmanlı imparatorluğunu daha zayıf ve daha zavallı bir vaziyete sokmaktan başka bir şeye yaramayacağından, hazır bulunanlar Mahmut'tan Rus Çarının yardım teklifinin kabul edilmelini rica ettiler, işte Hünkar iskelesi muahedesiyle neticelenen Rus yardımı bu şartlar içinde kabul edilmişti.

Yalnız şu noktayı unutmamalıdır ki II. Mahmut İngiltere'ye müracaat etmekle her ne kadar istediği yardımı temine muvaffak olmadı ise de, Avrupa'nın dikkat nazarını Rus yardımına tevcih ederek, Avrupa devletlerini ayaklandırmış, onları bu meselede aktif bir rol oynamaya ihbar etmiş ve bu suretle bu yardımın Osmanlı imparatorluğu için çok daha az zararlı olmasını temin eylemiştir.⁷⁰

Suttan 2. Mahmut'la bu teklifi yapan Rusya teklifinin reddi üzerine Osmanlıya gönderilen elçi (General) Morelevfi İskenderiye ye gönderdi. Morelevf Mehmet Ali ile mülakat yapıyor. Mehmet Ali'ye de Osmanlıların parçalanması ve Osmanlı hanedanının iskat edilmesi Rusya menfaatine

⁷⁰ ALTUNDAĞ Şinasi, «Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı esnasında Namık Paşa'nın yardım talep etmek üzere 1832 Senesinde Memuriyet —i Mahsusa Üt Londra'ya Gönderilmesi. » Belleten cilt III. Temmuz 1. İnci Teşrin 1924 Say. 23 — 24 (Sah. 242-43-4 4-45 —47-48-49= 50-51)

uygun olmadığını söylüyor. Mehmet Ali bunu oy alıyor, böyle bir emeli olmadığını söylüyor. Fakat Avusturya konsolosuna hakikî maksadını açıyor. Diyor ki, *Rusya müdahale edinceye kadar ben de İstanbul'a giderim. Halkta bana biat eder*, diyor. Çünkü Rusya'nın imdadına sığınan bir halife, tebaası nazarında düşecektir, diyor. Keza İngiltere'ye de Osmanlı tahtında gözü olmadığını söylüyor. Orduları Kütahya'ya gelince Mahmut korkuyor İngiltere'den *yardım* istiyor İngiliz'lerde siyaseten her türlü yardım yapabileceklerini fakat askeri yardımda bulunamayacaklarını bildiriyorlar. ⁷¹

PRUSYA

Rusya ise bu sırada Avusturya'nın dümen suyundan ayrılacak durumda değildir. Germen konfederasyonu İçinde Avusturya'nın üstünlüğü ve Libe-ral hareketlere Avusturya'nın düşmanlığı, Prusya'yı, Avusturya'yı daima kollamak zorunda bırakmaktadır. Kaldı ki Mısır meselelide Prusya'yı yakın ilgilendirecek bir mesele değildir. Prusya'nın bütün dikkati Germen konfederasyonuna çevrilmiştir.

AVUSTURYA

Avusturya'ya gelince Mehmet Ali'nin isyanı, Avusturya'yı ve özellikle Metlernich'i hiç hoşnut bırakmamıştır. Yunan ayaklanmasında olduğu gibi bu olayda da Avusturya kendi İmparatorluğu içindeki durumdan endişe etmektedir. Bu sebeple bu meseledeki politikası genel olarak Osmanlı devletine eğilim göstermiştir. Lakin Avusturya bu sırada 1830 ihtilâllerinin kendisinde uyandırdığı korku içindedir. Zaten Avusturya bu sırada Rusya ile birlikte hareket etmektedir. Bundan dolayı Avusturya Mehmet Ali buhranı içinde Rusya'ya eğilim gösteren bir politika izleyecektir. Fakat Rusya'nın Balkanlardaki faaliyetleri, Boğazları ele geçirme ihtimali de Avusturya İçin bir endişe kaynağı olmaktan geri kalmayacaktır.

RUSYA

Büyük Pedro'nun Azak denizini Rusya'ya kazandırdığı günden beri Rus politikasının başlıca hedefi Karadeniz'i Rus gölü yapmak İstanbul'u ve boğazları Rusya'ya kazandırmak ve böylece Akdenize varmaktır. Çarları bu hedeflerine varmak İçin İçinde buldukları durumun yarattığı durumun yarattığı imkan ve şartlara göre 3 metod kullanmışlardır. Birinci metod Osmanlı devletine harb yaparak kendilerini İstanbul'dan ve Akdenizden ayıran engelleri ortadan, kaldırmak; İkinci Metod Osmanlı İmparatorluğunda menfaatleri olan devletlerden Avusturya Fransa ve İngiltereyle fırsat çıktıkça Osmanlı topraklarını paylaşmak; Üçüncü Metot Osmanlı devletini himaye altına almaktır.⁷²

⁷¹ ESMER Ahmet Şükrü, a. g. e (Sah. 118-119)

⁷² KARAL Enver Ziya, a. g. e Sah. (133-314).

Bunun için Mehmet Ali isyanından ve İbrahim Paşanın başarılarından en fazla korkan ve bu yüzdende Osmanlı devletini destekleyen Rusya olmuştur. Bu şeklideki harekelinin esaslarını 1829'da tespit edilen bir politikanın sonucudur. I. Nikola'nın emri ile Petersburg'da toplanan Rus devlet adamları, Rusya'nın Osmanlı, devletine karşı gütmesi gereken politika tartışılmış ve şu karara varılmıştı. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından ise onun zayıf bir durumda kalması Rusya'nın daha yararınadır. » Bu karar gereğince Konya savaşından 2 gün sonra 24 Aralık 1832'de İstanbul'daki Rus elçisi Bâbı Aliye baş vurdu ye «Çar, müşkül bir durumda bulunan II. Mahmut'a samimi dostluğunun kafi bir delilini sunmakla haz duymaktadır » diyerek Osmanlı devleti arzu ettiği takdirde Rusya'nın kendisine yardıma haz. r olduğunu bildirdi. Osmanlı. devletin Rusya'ya güveni olmadığı. İçin bu teklifi nazikâne red etti.

İngiltere'nin yardım yapamaması Osmanlı devletinin en kuvvetli ümidini söndürdü ve gerçekten Rusya'nın kucağına attı. 7 Şubat 1833'de Rus yardı-minin prensip olarak kabul edildiği bu devlete bildirildi Yardım hemen istenmiyordu. Fakat boğaz dışında bekleyen Rus donanası 20 Şubatta boğazdan içeri giriverdi ve büyük dere önüne demirledi.

Osmanlı devleti bu durumdan faydalanarak Mehmet Ali ile de uzlaşmak istediği ise de Mısır valisi bu sefer Adana, İçel ve Aliye sancaklarını da. isteyince de antlaşma mümkün olmadı ve Osmanlı devleti Rusya'dan asker yardımını da istedi. 5. 000 kişilik Rus askeri 1833 Nisanının ilk günlerinde Beykoz'a çıktı. Osmanlı devletinin Rusya ile bu derece sıkı fıkı olması ve Rus askerinin İstanbul'a çıkması İngiltere ve Fransa'yı korkuttu.⁷³

OSMANLI RUS ANLAŞMASI

II. Mahmut Fransa'nın Mehmet Ali Paşaya sempati beslediği İngiltere'nin tereddütlü anlar geçirdiği Avusturya ve Prusya'nında Rusya'yı tuttuklar. bir durumda Çar'ın yardım teklifini sevinçle kabul etti Hatta Çar yardım yalnız Karadeniz filosu tarafından yapılması ileri sürülmüş iken Padişah Tuna sahillerindeki Rus kuvvetlerinden 30000 kişilik bir birliğin İstanbul'u koruması için gönderilmesini de istedi. Rusya memnurlukla kabul etti. Padişah Mehmet Ali Paşaya antlaşmak için yeni (teşebbüslere giriştiği ise de Mısır valisi Fransızların etkisiyle bu teklifleri reddetti.

Bu sıralarda Mehmet Ali'nin entrikalarıyla Kastamonu da Tahmuscioğlu, İzmir'de Mehmet Ağa isminde biri padişahın memurlarını atarak Mehmet Ali Paşanın idaresini kurmaya yeltendi. Bu durum karşısında İstanbul'un güvenliğini tehlikede göre Sultan, ulemanın ve halkın homurdanmalarına rağmen 15. 000 kişilik bir Rus kuvvetini 5 Nisan 1833'de Boğaziçi'nin Anadolu yakasına geçirdi.⁷⁴

⁷³ ARMAOĞLU Fahir, a. g. e Sah. (115 — 118)

⁷⁴ KARAL Enver Ziya, a. g. e Sah. (134—135)

Bu olay Fransız ve İngiliz elçilerine dehşet saldı. Rusların İstanbul'dan uzaklaşmaları Kavalalı'nın Anadolu'yu boşaltması ile mümkündür. Elçiler Babı Âli'yi Kavalalı ile antlaşma yapması için zorlamaya başladılar. Sultan yeni teşebbüslerde bulunmayı kabul etti. Amedci Reşid Bey Fransız maslahatgüzârı ne ile İbrahim Paşanın ordugâhına yeni barış tekliflerini götürdü. Bu teklifler üzerinde uzun boylu tartışmalar yapıldı. Neticede Mehmet Ali Paşa ile padişah arasında 14 Mayıs 1833 tarihinde Kütahya Barışı yapıldı. Bu barışa göre Mehmet Ali Paşaya Mısır ve Girit valiliklerine ek olarak Şam, İbrahim Paşaya da Cidde valiliğine ek olarak Adana valiliği verildi. Bundan başka Anadolu'da Mehmet Ali Paşa tarafını tutmuş olanlar içinde genel af kabul edildi. Barış üzerine İbrahim Paşa kuvvetleri Sultan dağının tepesine çekilerek Anadolu'yu boşattılar. Bu barış meseleyi kesin bir şekilde çözmekten uzaktı. Zaten devletler arası bir antlaşmada değildi. Geleceği garanti etmek için yabancı bir devletin ittifakını sağlamak gerekiyordu, İngiltere ve Fransa bu meselede hep Mehmet Ali'nin tarafını tutmuşlar ve Mehmet Ali'nin çıkarlarını kollayan bir barış imzalatmışlardı. Halbuki Mısır isyanının ilk gününden beri Rusya gittikçe artan bir samimilikle Türkiye'ye bir dostluk göstermişti. Bütün bunları göz önüne alan padişah İstanbul'a olağanüstü gönderilen Kont Orlaf'a bu düşüncelerini açtı. Rus elçisi de hükümetine yazdığı bir yazıda Türk-Rus ittifakı üzerine şunları bildirdi. «Padişah hazretleri kendileri için biricik kurtuluş tedbiri olarak gördükleri bir plânı çoktan beri düşünmekte ise de, henüz adamlarına bu plânın sırlarını açmamıştır. Bu plân ise Mısır valisinin tehdit edici karakter taşıyan emel* rine karşı Osmanlı memleketlerini koruyacak bir ara ve tedbir olan Rusya ile saldırganlık ve savunma ittifakı İçin Çar'a müracaatta bulunmaktan ibarettir. »⁷⁵

Sultan Mahmut daha 11 Ocak 1830'da barış metnini Çar I. Nikola'ya götüren Halil Paşanın Sultana getirdiği mesajda «Sultan II. Mahmut'un saltanatı ve sülalesinin devamının en emin yolu Padişah'ın tebasının ekseriyetinin dinini teşkil eden Hıristiyanlık Ortodoksluğa intisap etmesidir. » diye haber göndermiştir. Yani Nikola, Sultan II. Mahmut'a İslamiyet bırakıp Ortodoksluğa geçmesi teklifinde bulunmuştu. «200 milyon Müslüman'ın Halifesi ve İslâmiyet esaslarına göre kurulan Osmanlı devletinin padişahına böyle bir teklifte bulunabilmesi» Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu göstermesi bakımından çok önemlidir.⁷⁶

HÜNKÂR İSKELESİ ANLAŞMASI

Bu meşhur antlaşmanın hazırlanması İçin Mayıs başlarında İstanbul'a fevkalade elçi sıfatıyla gönderilen kont Alaksi Orlov büyük gayretler sarf ettiğini ve (padişahın başka) bütün Türk büyüklerini rüşvet vermek veya cazip tekliflerde bulunmak suretiyle elde ettiği söylenmektedir. Bu iddianın ne derece doğru olduğu bilinmiyor.

⁷⁵ KARAL Enver Ziya, a. g. e Sah. 136

⁷⁶ Nimet Akdes, Türkiye ve Rusya. Kültür Bakanlığı 1994 Sah. (59-63)

Bilinen bu sıralarda Osmanlı devlet adamlarından bir çoğunun İngiliz ve Fransızlara kızarak Rusya'yla antlaşma yoluna sapmış olmalarıdır,

12.000'e yakın Rus askerinin Beykoz'da kalmasının bir hatırası olarak Boğazın Selvi Burnu'nun da 5 arşın boyunda 1,5 arşından kalınca bir taş dikmişlerdi. Üzerine sadece Çar I. Nikola'nın doğum gününe rastlayan 25 Haziran 1833 tarihi Rusça olarak yazılmış ve aşağısına Pertev Efendi'nin şu kıtası yazılmıştır.

«Bu sahraya misafir geldi gitti askeri Rusî

Bu seng-i küh peyker yadigâr olsun,

Nişan kalsın, Vifaki devletin böyle dursun sabit

O muhkem lisanı dostan da dasitanı çok zaman kalsın»⁷⁷

Bu nedenle Osmanlı devleti ile* Rusya arasında 8 Temmuz 1833'de Hünkâr İskeleyi antlaşması yapıldı. İki gün sonra da Avrupa devletlerinin. bir süreden beri yaptıkları baskılar sonucunda Rus filosu ve askerleri İstanbul boğazından ayrılarak, gittiler.

Hünkâr İskeleyi antlaşması; altı açık, bir gizli maddeden meydana gelmişti. Buna göre:

1) Adlaşma bir savunma ittifakı olup, İki devletten biri saldırıya uğrarsa diğeri ona her türlü yardımı yapacaktı.

2) 1829 Edirne Adlaşması ile, buna dayalı olarak daha sonra yapılan adlaşmalar yeniden onaylanmıştır.

3) Osmanlı Devletine bir saldırı olursa; Rusya karadan ve denizden Osmanlı. Devletine İki taraf (arasında kararlaştırılacak sayıda yardım gönderecekti.

4) Yardım isteyen devlet, yardıma gelecek kara ve deniz. kuvvetlerinin masraflarını ödeyecekti.

5) Adlaşmanın süresi sekiz yıl olacaktı.

6) Bu savunma adlaşması; ' İki ay İçerisinde, mümkün olursa daha önce onaylanacaktı.

Gizli maddesi ise şöyle idi:

«Bu savunma adlaşması gereğince iki taraf, ülkelerinin güvenliği için birbirlerine maddi yardımda bulunacaklardır. Bununla, beraber Rusya İmparatoru, bu adlaşmanın Osmanlı Devleti'ne sağladığı Rus yardımına karşılık, Rusya'ya maddi kir yardım yapmanın Osmanlı devletine yükleyeceği güçlükleri takdir ettiğinden, Osmanlı devletine böyle bir yükümlülük doğarsa, bunu karşılamak zorunda olduğu halde,

⁷⁷ *Kırat Akdes Nimet a. g. e Sah. 63. Pertev Paşa'nın yukarıdaki Kıtası... 1966 tarihli (Dünya) gazetesinden alınmıştır. Hal hatırda Beykoz selvi burnunda Amerikan petrol şirketi Mobiloli'in büyük petrol tankları bulunmaktadır. Oranın ahalisince «Moskof taşı» diye anılan bu taş yerinde bulunamamıştır. Oralı yaşlı bir zatın ifadesine göre 1. nci Cihan harbi çıkanca davul zurnalarla yerinden sökülmüş ve parça; parça edilmiştir Yeşil köydeki 1678'e alt Rus abidesinin yıkıldığı gibi.*

bu yardımı istemeyecektir. Buna karşılık olmak üzere gerektiği takdirde, Osmanlı Devleti, Rusya lehine Akdeniz (Çanakkale) Boğazı'nı kapatacak, yani yabancı savaş gemilerinin hiç bir şekilde Boğaz'a girmesine izin vermeyecektir. »

Görüldüğü gibi iki devlet aralarındaki yapmış oldukları bu savunma adlaşması ile bir tehlike anında birbirlerine karşılıklı Solarak kara ve deniz kuvvetleri ile yardım yapmağı kararlaştırılmış bulunuyorlardı. ⁷⁸

'Avrupa devletleri bu antlaşmayı kabul etmediler. Fransa'ya göre Rusya'nın boğazlardan geçerek donanmasını ve askerini Akdeniz'e yollamasını bu adlaşma engel değildi. Keza İngiltere'de Hünkâr İskeleyi Antlaşmasını boğazların kapalılığı prensibini kabul etmiş ölen 1809 adlaşmasının 11. maddesine aykırı gördü. ⁷⁹

HÜNKÂR İSKELESİ ANDLAŞMASININ TEPKİLERİ

Antlaşmanın imzalandığını öğrenir öğrenmez barış ve Londra kabineleri İstanbul'da ve Sen-Petersburg'da adlaşmayı protesto ettiler. Bundan başka Akdeniz de. kuvvetlerini çoğalttılar. Bir İngiliz, filosu İzmir önlerinde göründü. Bir aralık boğazların zorlanması ve Karadeniz'deki Rus filusunun batırılması düşünüldü. Avusturya adlaşmanın Avrupa politikası için doğurabileceği mahsurlar üzerine Çar. Hükümetinin dikkatini çekti. Çar Nikola Adlaşmayı. bozma-İrnakla beraber yürürlüğünü sağlamaktan çekineceğini İma eder yolda sözler söyleyerek ortalıktaki heyecanı yatıştırdı. ⁸⁰

Bununla beraber Çar İngiltere'yle Fransa'ya bu müdahalelerini yanlarına îkar bırakmak istemedi, Avrupa ve Prusya ile 18 Eylül 1833'de Münchengrätz " adlaşmasını 'yaptı. Bu adlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğunda hükümran olan hanedanın değişmesine ve Mehmet Ali'nin Osmanlı devletinin Avrupa topraklarını ele geçirmesine müsaade etmeyecekler ve Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasını: önlemek hususundaki çabaları sonuç vermezse birlikte hareket edeceklerdi.⁸¹

MEHMED ALİ İSYANININ İKİNCİ SAFHASI

Ne II. Mahmut, ne Mehmet Ali Kütahya adlaşmasını açık gönül ile kabul etmişlerdi; Padişah bu antlaşmayla çok kaybettiğini Mehmet Ali'de az kazandığını sanıyordu. Padişah İçin Mehmet Ali vücudu er geç ortadan kaldırılması gereken asi bir Valiydi Bu yoldaki düşüncesini şöyle belirtti. Bir gün İmparatorluğun geleceği ile ilgili konuşulurken. «İmparatorluğun ve İstanbul un ne önemi var. Mehmet Ali'nin başını

⁷⁸ KARAL Enver Ziya a. g. e Sah. 138'

⁷⁹ UÇAROL Rifat a. g. e. sah. (130- 131)

⁸⁰ ARMAOĞLU Fahir, a. g. e. sah, 119

⁸¹ ARMAOĞLU Fahir, a. g. e. sah, 121 -121

getirecek olana imparatorluğu'nda İstanbul uda bağışlamaya hazırım. » demişti.

Mehmet Ali'nin padişah hakkındaki düşüncelerine gelince İngiliz elçisine söylediği şu sözlerden anlaşılmalıdır. «Şuna kesin olarak inanıyorum ki padişah yakında tahtından İndirilecek ve oğlu onun yerine getirilecektir. Böyle bir durumda yeni padişahın valiliğini yapmak İçin benim veya oğlum İbrahim'in Osmanlı halkı tarafından uzak görmüyorum. » İki tarafın bu sözleri Kütahya barışının bir mütareke gibi sayıldığını göstermektedir. Nitekim olaylar da Osmanlı—Mısır münasebetlerinin yeni bir savaşa doğru geliştirmiştir. İlk antlaşmazlık, Mısır'ın Babı Ali'ye göndereceği para yüzünden çıktı. Mehmet Ali, 32. 000 kese göndermek istedi. Babı âli kendisine bırakılan vilayetlere göre bu paranın, yetersiz olduğunu ileri sürdü. Fakat daha fazlasını elde edemedi, 22 Mayıs 1834'te yeni bir antlaşmazlık çıktı. Lübnan'da Mehmet Ali'ye karşı çıkan İsyanı II. Mahmut destekledikten başka, sınır üzerinde Reşit Paşa komutasında kuvvetler toplamaya başladı. Buna karşılık İbrahim Paşada, Fırat sitesinde Urfa'ya yakın Mısır kuvvetlerini yerleştirdi. Bu esnada Mehmet Ali Paşa ile Oğlu İbrahim Paşa, Mısır'ın tam bağımsızlığını sağlamak için diplomatik çalışmalarda bulunmayı kurdular. İbrahim Paşa Mısır'ın egemenliğini sağlamayı istedikten başka, halifeliği de İstanbul'dan Kahire'ye kaldırmayı düşünüyordu. Çünkü kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'yi Mısırlıların elinde idi. Mısır, Osmanlı İmparatorluğundan ayrıldığı takdirde halife, hutbede kendisini Mekke ve Medine şehirlerinin hizmetkârı gösteremeyecekti. Kaldı ki Osmanlılar, halifeliği Yavuz Sultan Selim devrinde Mısır'dan almışlardı. Mehmet Ali'nin bu iddiaları, padişahı olduğu kadar İdaresinde bulunan Suriye Müslüman'larını da yaralamış oluyordu. Suriye Müslümanları İbrahim Paşanın h Hıristiyanlar ile İslamlar arasında eşitlik prensibini yürürlüğe koymasından ve ağır vergiler istemesinden Mısır İdaresine karşı kırılmışlardı. Durum padişah için elverişli İdi. Zaten orada Osmanlı ordusu yeniden düzenlenmiş ve İngiltere ile bir ticaret antlaşması yapılarak Büyük Britanya İmparatorluğumun siyaset alanında yardımını sağlamıştı. (16 Ağustos 1838).

Mehmet Ali, etrafında örülmekte olan çemberden kurtulmak ümidiyle idaresinde bulunan yerlerin babadan evlâda geçmek üzere valiliğini istedi. Babı âli, Mısır, Akkâ ve Trablusşam İçin muvafakat etti; fakat Suriye ile Adana'nın iadesini istedi Bunun üzerine Mehmet Ali. Paşa her yıl Babıâli'ye göndermekle ödevli bulunduğu vergiyi göndermedikten başka bağımsızlığım da ilân etti. II. Mahmut, Rusya'nın da düşüncesini sorduktan sonra, Mehmet Ali Paşaya karşı savaşa girişilmesi için emir verdi. (21 Nisan 1839) ⁸²

NİZİP SAVAŞI

Savaş bahanesi kolayca bulundu. Fırat dolaylarında Kürtler Türklere karşı bir isyan halinde bulunuyorlardı. Lübnan'da da Mısır kuvvetlerine karşı bir kaç yıldan beri bir türlü kökünden

⁸² SAYAR Nihat a. g. e. sah. 166

temizlenemeyen bir kaynaşma sürüp gidiyordu. Bu durum iki taraf ordularının sınır Üzerinde yığılmalarına sebep oldu. Osmanlı Ordusunun büyük kuvvetleri Bilecik'te Fırat'ı geçtikten sonra Nizip'te konakladılar. İbrahim Paşa karargâhını Halep'te kurdu.

Osmanlı Ordusunun komutanı Hafız; Ahmet, Paşaydı. Bu zat cesurdu Fakat düzenli bir meydan. Muharebesi yapmamıştı. ⁸³

Ordusunun erat kısmı oldukça mümtaz olmakla beraber kumanda heyeti kumandanlıktan bir behre idi. iki ordu karşılaştığı gün. cumaydı. Başta Malike; olduğu halde ordumuzda bulunan bir kaç, Kurmay Subay'ın hemen Muharebeye girelim teklifini. Beş Kumandan Hafız Paşa kendi ve kendisi gibi «Cuma. günü harp etmek seran caiz değildir. » şeklinde düşünenlerin FİKİRLERİ ile hareket. Ederek red etmiş,. ve muharebeye girmemiş gece bir baskın yapılsın, teklifinde «Haydut gibi baskın yapmak hileye, başvurmak Osmanlı şanına yakışmaz» diye reddetmiş «Sabahleyin de İbrahim Paşanın çemberi içinde kalacağız çekilelim» teklifini de «çekilmek şerefsizliktir» diyerek Orduyu perişan etmiştir.⁸⁴

İbrahim Paşanın ordusuna; gelince erlerin çadırları yoktu. Açıkta yatıyorlardı. Ordu 8 aydır sefalet İçerisindeydi. Ordunun her ikisi de aşağı yukarı eşitti. Ve Nizip Sahrasında karşılaştılar. 4 saat. süren çarpışmalar sonunda İbrahim Paşa kuvvetlerine bir defa daha Anadolu kapıları.; ve İstanbul yolu açılmıştı. Sultan II. Mahmut bu kara haberi almadan 4 Temmuz 1839'da vefat etti ⁸⁵

Yerine henüz 16 yaşında bulunan oğlu Aldulmecit padişah oldu. Birkaç gün sonrada Çanakkale önlerinde bulunan Osmanlı donanması Kaptan — 1 Derya Ahmet Fevzi Paşa tarafından Mısır'a götürülerek Mehmet Ali Paşaya teslim edildi. Böylece Osmanlı devletinin ordusu Nizip'te imha ⁸⁶ donanması da düşmana teslim edilmişti Yani ordusuz ve donanmasız kalınmış Rusya'nın kucağına düşecek elim bir vaziyet hasıl olmuştur. ⁸⁷

Osmanlı Devleti, hiç unutmadık bir şekilde uğradığı bu yenilgi üzerine, Mısır valiliğinin Babadan oğula geçmesi şartıyla Kavalalı'dan barış istedi. Fakat Kavalalı ancak Mısır, Suriye, Adana ve Maraş'ın kendisine verilmesiyle bunu kabul edeceğini bildirdi.

Bu gelişmeler karşısında Rusya'nın Hünkâr is-kelesi Antlaşmasından yararlanarak bir defa daha İstanbul boğazına girebileceğinden endişelenen İngiltere ye Fransa Mısır sorununu Avrupa sorunu haline getirmeye karar verdiler Rusya İngiltere ile çatışmayı göze alamadığından bu düşünceye uydu. Avusturya ve Prusya'da katıldı. Avusturya başbakanı Metternich'in önerisi üzerine Avrupa devletleri Osmanlı devletine ortak bir nota vererek tek başına Mehmet Ali Paşayla antlaşma yapmamasını kendilerinin aralarında yapacakları

⁸³ KARAL Enver Ziya, a. g. e Sah. 141

⁸⁴ ÜNAL Tahsin, a. g e Sah. (211-212)

⁸⁵ KARAL Enver Ziya, a. g. e Sah. (141 142)

⁸⁶ UÇAROL Fahir, a. g. e Sah. 133

⁸⁷ ÜNAL Tahsin, a. g. e Sah. 212

görüşmenin sonucunu beklemesini tavsiye ettiler. Avrupa devletleri Suriye'nin tekrar Osmanlı devletine bağlanmasını kararlaştırdılar. Bunu gerçekleştirmek içinde Mehmet Ali Paşaya bir ulti-matom verilmesini bunu reddederse kuvvete bas vurulmasını istediler. Ancak Fransa bu karara karşı çıktı ve yeniden Mehmet Ali Paşanın yanında yer aldı. Hatta savaş hazırlıklarına başladı. Bu ise Fransa ile İngiltere'nin arasını açtı.

88

Bunun üzerine İngiliz Dışişleri Bakanı Polmerston, Mısır sorununu Fransa'nın dışındaki diğer devletlerle çözümlenmek için girişimlerde bulunmaya başladı. Sonuçta İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya arasında Londra'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayı Osmanlı devleti de kabul ederek dört devletle de sonradan bir antlaşma yaptı.

1) Padişah Mısır valiliğini babadan oğula geçmek üzere ve Güney Suriye'yle Akkâ valiliğini de hayatı boyunca Mehmet Ali Paşaya bırakacaktı.

2) Mehmet Ali Paşa bu teklifi 10 gün içinde kabul etmediği takdirde Akkâ valiliğini 20 gün içinde kabul etmediği takdirde de Mısır valiliği elinden zorla alınacaktı.

3) Mehmet Ali Paşa en geç 20 gün içinde Mısır'da bulunan Osmanlı donanmasını geri verecekti.⁸⁹

Böylece 4 devlet Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü savunacaklarını göstermiş ve garanti etmiş oldular. Fransızlar buna karşı çıkararak savaş hazırlıklarını hızlandırdılar. Kavalalı Fransa'nın bu tutumuna güvenerek Londra'da alınan kararların hiç birini kabul etmedi. Osmanlı Devleti de Mehmet Ali Paşanın üzerinde bulunan bütün görevleri aldı ve kendisini *asi* ilan etti. Osmanlı, İngiliz, Avusturya Ortak donanması Suriye kıyılarını kuşattı ve Lübnan'a asker çıkarıldı. Diğer taraftan kuzeyden ilerleyen bir Osmanlı ordusu İbrahim Paşa kuvvetlerini Kasım 1899'da yenerek Suriye'de geri çekilmeğe mecbur etti. Bu sırada da Osmanlı devleti 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanını ilân etti.

Fransa Mehmet Ali Paşanın direnebileceğini düşünerek savaş hazırlıkları için zaman kazandıracağını ümit etmişti. Ancak olaylar tahminlerinin aksine geliştiği için İngiltere'yle savaşı göze alamadığından Mısır sorununda 4 devletin saptadığı çözüm şeklini kabul etti.⁹⁰

MISIR SORUNUNUN SONA ERMESİ

Kavalalı Fransa'nın desteğini kaybedince ve 27 Kasım 1840'da Charles Napier komutasında bir İngiliz Filosunun İskenderiye önlerine gelmiş olması, Kavalalı'ya İngiliz amiralinin teklifi ile Londra antlaşmasını kabul ettiğini bildirdi. Böylece savaş sona ermiş oldu. Osmanlı savaşın sona ermesi ile 13. Şubat 1841'de Mısır valiliği İmtiyaz fermanı yayınlandı.

⁸⁸ *İslam Ansiklopedisi a. g. e Sah. 577*

⁸⁹ Ünal Tahsin a. g. e Sah. '214

⁹⁰ UÇAROL Rifat a. g. e Sah, 135

Bu fermana göre:

1) Mısır valiliği babadan oğula geçmek üzere, Mehmet Ali Paşa ve Soyuna veriliyordu.

2) Padişah tarafından Mehmet Ali Paşanın soyundan seçilerek Mısır Valileri, protokol bakımından diğer Osmanlı vezirlerine eşit olacaklar ve yazışmalar buna göre yapılacaktı.

3) Osmanlı Devletinin çıkardığı kanunlar Mısırdaki da uygulanacak, Vergiler padişah adına toplanacak ve bir kısmı her yıl İstanbul'a gönderilecekti. Para padişah adına bastırılacaktı.

4) Mısır ordusunda 18 000'den fazla asker bulunmayacaktı. Albaya kadar karay ve deniz subaylarının Mısır valisi daha yukarı rütbelerdeki subayları padişah atayacaktı.

5) Gülhane Hatt—i Hümayunu'nün İlkeleri ve Osmanlı Devletinin diğer devletler ile yaptığı antlaşmalar, Mısır İçin de geçerli olacaktır.

6) Bu koşullara saygı gösterilmediği takdirde, Mısırla verilen bu ayrıcalıklar geçersiz sayılacaktı.⁹¹

Mısır'da bu statünün taraflarca kabul edilmesi ile de 1831 yılından beri sürmekte olan mesele resmen sone erdi.

MEHMED ALİ PAŞA İSYANININ SONUÇLARI

Kavaklı'nın 1631 yılında isyanı ile Mısır meselesi başlamış, ve 1840 yılına kadar sürmüştür. Başlangıçta bir iç İsyan niteliğinde İken Avrupa'daki büyük devletlerin İşe karışması ile bir Avrupa meselesi haline gelmiştir. Bu da Osmanlı devletinin başına yeni gaileler çıkarmıştır. Kavalalı'nın İsyanı ile her devlet kendi çıkarları doğrultusunda İlgilenmiş ve her devlet için ayrı 'sonuçlar meydana getirmiştir.

Rusya İsyanın başlarında' İstanbul hükümetine yardım ederek ve Hünkâr iskelesi antlaşması yaparak boğazlar ve Osmanlı devleti üzerinde bir hakimiyet kurdu ise de İngiltere ve Fransa'nın baskıları sonunda bu durumunu kaybetmiştir.

⁹¹ KARAL Enver Ziya a. g. e sah. (201-202) Türk Ansiklopedisi a. g. e Sah. 402